

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΔΥΤΙΚΗΣ

ΕΛΛΑΔΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΘΕΡΜΟΚΗΠΙΑΚΩΝ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΩΝ ΚΑΙ

ΑΝΘΟΚΟΜΙΑΣ

**Βασικές αρχές που θα καθορίζουν την νέα αγροτική
πολιτική**

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ:

ΤΣΙΦΟΠΑΝΟΠΟΥΛΟΣ ΦΩΤΗΣ

ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΕΣ:

ΚΑΤΣΑΝΟΥ ΕΛΕΝΗ (Α.Μ. 10965)

ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ ΓΕΩΡΓΙΑ (Α.Μ. 10156)

ΑΜΑΛΙΑΔΑ 2013

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	2
----------------------	----------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

1.1 Αναγκαιότητα της κοινής αγροτικής πολιτικής στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα.....	6
1.2 Η ενότητα της αγοράς.....	8
1.2.1 Θέσπιση της ενότητας της αγοράς.....	8
1.3 Η κοινοτική (ευρωπαϊκή) προτίμηση.....	13
1.4 Η χρηματοοικονομική αλληλεγγύη.....	24

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑ

2.1 Γενικά.....	31
2.2 Πρώτος άξονας της αγροτικής πολιτικής στην Ελλάδα.....	32
2.3 Δεύτερος άξονας της αγροτικής πολιτικής στην Ελλάδα.....	34
2.4 Τρίτος άξονας της αγροτικής πολιτικής στην Ελλάδα.....	35
2.5 Τέταρτος άξονας της αγροτικής πολιτικής στην Ελλάδα.....	36
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ.....	41
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ.....	42

Εισαγωγή

Γενικά *αγροτική πολιτική* ονομάζεται το σύνολο μέτρων, μεθόδων και διαδικασιών που λαμβάνονται εκάστοτε για αγροτική ανάπτυξη. Στον όρο περιλαμβάνονται η γεωργική, κτηνοτροφική, δασική και αλιευτική ανάπτυξη.

Από την εποχή που η ανθρωπότητα άρχισε να εισέρχεται σε ανώτερο πολιτισμό έπαυσε και η καλλιέργεια της γης να αφήνεται στη τύχη της όπως συνέβαινε στους πρωτόγονους λαούς. Η πολύ στενή σχέση του ανθρώπου με τα προϊόντα της γης, του επέβαλε από τους μυθικούς ακόμα χρόνους να προσπαθεί να πετύχει καλύτερες γεωργικές αποδόσεις αναζητώντας καλύτερα είδη καλλιέργειας, καταλληλότητα εδάφους, χρησιμοποιώντας καλύτερους σπόρους και φυσικά με τον καιρό καλύτερα λιπάσματα, παραγωγικότερα ζώα, καταλληλότερους εργάτες, τελειότερα μηχανήματα και μέσα παραγωγής.

Έτσι, όταν οι κοινωνίες άρχισαν να προσλαμβάνουν την έννοια της πόλης-κράτους και στη συνέχεια κράτους όπως εξελίχθηκε στη μορφή που παρουσιάζονται σήμερα σε συνάρτηση με το αυξανόμενο εμπόριο που έλαβε διεθνή χαρακτήρα η ανάγκη της κρατικής πλέον παρέμβασης για τη ρύθμιση των κυριοτέρων συναφών ζητημάτων κατέστη περισσότερο αναγκαία. Και αυτό ήταν φυσικό επακόλουθο αφού δεν θα μπορούσαν τα οργανωμένα κράτη να αγνοήσουν την ποιοτική και ποσοτική απόδοση των καλλιεργειών των εδαφών τους όταν μάλιστα έχει να κάνει σε μεγάλο βαθμό τόσο με την διατροφή του πληθυσμού όσο και κατ' επέκταση με την γενικότερη οικονομική ανάπτυξή τους.

Η κρατική αυτή παρέμβαση για την αγροτική ανάπτυξη ονομάζεται *αγροτική πολιτική* που εφαρμόζεται με νόμους, μεθόδους και συστήματα που επιβάλλονται κατά καιρούς. Η σημασία δε αυτής είναι τέτοια που όλα σχεδόν τα κράτη του κόσμου έχουν δημιουργήσει ειδικό Υπουργείο για την άσκηση αυτής της πολιτικής. Στην Ελλάδα η αγροτική πολιτική ασκείται από το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης, αλλά και από μεγάλο πιστωτικό φορέα όπως είναι η Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος, καθώς επίσης και από διάφορους άλλους αγροτικούς ημικρατικούς οργανισμούς ή γεωργικούς συνεταιρισμούς.

Έτσι σήμερα η αγροτική πολιτική κάθε κράτους διακρίνεται σε διάφορους επιμέρους κλάδους όπως είναι η αγροτική ασφάλεια, η αγροτική πίστη, η γεωργική εκπαίδευση, ο κρατικός παρεμβατισμός στη ρύθμιση των τιμών, η εξασφάλιση αγορών διάθεσης των προϊόντων, η ρύθμιση σχέσεων αγροκτημόνων - εργατών καθώς και

διακρατικών σχέσεων συναφούς εμπορίου. Το σύνολο της νομοθεσίας που ρυθμίζει όλα τα παραπάνω σχετικά ζητήματα ονομάζεται αγροτική νομοθεσία.

Η σπουδαιότητα της αγροτικής πολιτικής που έλαβε στη σύγχρονη εποχή μια διεθνή διάσταση δεν θα μπορούσε να αγνοηθεί και από τους μεγαλύτερους διεθνείς οργανισμούς. Έτσι η Κοινωνία των Εθνών αρχικά και στη συνέχεια ο ΟΗΕ περιέλαβαν στο πλαίσιο των γενικών προσπαθειών τους την επεξεργασία και εφαρμογή μιας διεθνούς αγροτικής πολιτικής που αποβλέπει στην αύξηση της παγκόσμιας γεωργικής παραγωγής με στόχο την καλλίτερη και φθηνότερη διατροφή των λαών της Γης. Εφαρμογή αυτού του στόχου είναι η από τον Οκτώβριο του 1945 δημιουργία ιδιαίτερου διεθνούς οργανισμού του ΟΗΕ, που φέρει τον επίσημο τίτλο Διεθνής Οργάνωση Τροφίμων και Γεωργίας (FAO).

Το μερίδιο της γεωργίας στο εθνικό ακαθάριστο εισόδημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης των 27 Κρατών – Μελών (ΕΕ-27) είναι μόλις 3%, αλλά αυτός ο τομέας είναι η κύρια πηγή εισοδημάτων του 20% του πληθυσμού που ζει σε κατ' εξοχήν αγροτικές περιοχές, οι οποίες χωρίς τη γεωργία θα κινδύνευαν με ερήμωση. Επιπλέον, οι τομείς της γεωργίας και των τροφίμων, από κοινού, αποτελούν σημαντικό μέρος της οικονομίας της ΕΕ, το οποίο αντιπροσωπεύει 15 εκατ. θέσεις εργασίας (8,3% της συνολικής απασχόλησης) και 4,4% του ΑΕΠ. Η ΕΕ είναι ο μεγαλύτερος παραγωγός τροφίμων και ποτών στον κόσμο, με εκτιμώμενη αξία συνδυασμένης παραγωγής 675 δισ. ευρώ. Τέλος και κυρίως, η αυτάρκεια της ΕΕ σε βασικά γεωργικά προϊόντα είναι απαραίτητη, όχι μόνο για την ευημερία των πολιτών της, αλλά και για την πολιτική ανεξαρτησία των κρατών μελών. Η οικονομική, κοινωνική και πολιτική σημασία της γεωργίας είναι, επομένως, πολύ μεγαλύτερη από το μερίδιο της στο ΑΕΠ της ΕΕ.

Η γεωργία είναι αναμφισβήτητα ο οικονομικός τομέας στον οποίο η οικονομική ολοκλήρωση έχει προχωρήσει πιο μακριά. Αυτή η διαπίστωση έχει ιδιαίτερη σημασία αν σκεφτεί κανείς ότι λόγω του εθνικού παρεμβατισμού και των διάφορων εθνικών συμφερόντων ήταν ιδιαίτερα δύσκολο να εφαρμοστεί μια κοινή πολιτική σε αυτόν τον τομέα. Πράγματι, η γεωργία ήταν, πριν από την πραγματοποίηση της κοινής αγοράς, το αντικείμενο έντονων παρεμβάσεων εκ μέρους των κρατών μελών. Ήταν απαραίτητο να αντικατασταθεί ο εθνικός παρεμβατισμός από τον κοινοτικό για να μπορέσει να υπάρξει ελευθερία του εμπορίου και του ανταγωνισμού στον γεωργικό τομέα της ΕΕ. Γι' αυτόν τον λόγο η πραγματοποίηση της κοινής γεωργικής πολιτικής (ΚΓΠ) έχει παραδειγματική αξία στη διαδικασία της πολυεθνικής ολοκλήρωσης.

Πάντως, η διαχείριση της κοινής γεωργικής πολιτικής είναι δύσκολη, γιατί συνεπάγεται την ύπαρξη κοινών τιμών, κοινών εργαλείων διαχείρισης αυτών των τιμών, την κοινή χρηματοδότηση των μέτρων στήριξης και την κοινή προστασία έναντι του εξωτερικού. Όλοι αυτοί οι βαρείς αλλά απαραίτητοι μηχανισμοί αποτελούν μέρος της πρώτης πτυχής της ΚΓΠ, αυτής των αγορών, ενώ η άλλη πτυχή είναι εκείνη της αγροτικής ανάπτυξης. Ενώ η κοινή οργάνωση των γεωργικών αγορών εξασφαλίζει την ασφάλεια των εφοδιασμών σε τρόφιμα σε λογικές τιμές για τους καταναλωτές, δεν μπορεί μόνη της να εξασφαλίσει την επίτευξη των άλλων στόχων της Συνθήκης, που είναι η αύξηση της παραγωγικότητας της γεωργίας και η εξύψωση του βιοτικού επιπέδου του γεωργικού πληθυσμού. Για την επίτευξη αυτών των άλλων στόχων χρειάζεται μια δραστική κοινωνικο-οικονομική πολιτική, η οποία, ενεργούσα μαζί με τις άλλες κοινές πολιτικές, όπως η περιφερειακή και η κοινωνική, μπορεί να εξασφαλίσει το μέλλον του αγροτικού κόσμου μέσα στην ενιαία αγορά.

Οι ιδρυτικοί πατέρες της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας είχαν επίγνωση της ανάγκης να περιλάβουν τις γεωργικές αγορές των κρατών μελών στη μελλοντική κοινή αγορά. Αλλά είχαν επίσης επίγνωση του γεγονότος ότι δεν μπορούσε να πραγματοποιηθεί η κοινή γεωργική αγορά με την απλή εξάλειψη των εμποδίων της ελεύθερης κυκλοφορίας των προϊόντων και με κοινούς κανόνες του ανταγωνισμού, όπως στους τομείς της βιομηχανίας και των υπηρεσιών. Και τώρα ακόμη, ενώ το άρθρο 38 της Συνθήκης για τη λειτουργία της ΕΕ (πρώην άρθρο 32 ΣΕΚ) δηλώνει, στην πρώτη του παράγραφο, ότι η Ένωση καθορίζει και εφαρμόζει κοινή γεωργική και αλιευτική πολιτική, διασαφηνίζει, στην τέταρτη παράγραφο του, ότι η λειτουργία και η ανάπτυξη της εσωτερικής αγοράς για τα γεωργικά προϊόντα πρέπει να συνοδεύονται από τη θέσπιση κοινής γεωργικής πολιτικής.

Πολλοί λόγοι εξηγούν αυτή την ιδιαίτερη μεταχείριση της γεωργίας. Ο πρώτος ανάγεται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των γεωργικών δραστηριοτήτων. Καθώς η γεωργία εξαρτάται από τις ατμοσφαιρικές συνθήκες, τις φυτικές και ζωικές ασθένειες και άλλους παράγοντες, οι οποίοι συχνά διαφεύγουν του ανθρώπινου ελέγχου, είναι ιδιαίτερα δύσκολο να επιτευχθεί μια καλή ισορροπία μεταξύ της προσφοράς και της ζήτησης προϊόντων διατροφής. Αλλά αυτή η ζήτηση έχει πολύ έντονες κοινωνικές και πολιτικές εκφάνσεις. Οι δημόσιες αρχές οφείλουν να επαγρυπνούν ώστε να εξασφαλίζεται ανά πάσα στιγμή ο εφοδιασμός σε τρόφιμα σε λογικές τιμές για τους καταναλωτές. Η αρχική Κοινότητα είχε έναν ισολογισμό γενικά ελλειμματικό για τα είδη διατροφής και οι συνθήκες της

παγκόσμιας αγοράς δεν δικαιολογούσαν καθόλου ένα μονομερές άνοιγμα των αγορών της. Γι' αυτό χρειαζόταν, για να εξασφαλιστεί ο εφοδιασμός της σε σταθερές τιμές, να οργανώσει τη δική της γεωργική παραγωγή. Αυτό φαινόταν ακόμη πιο λογικό καθώς η κοινή γεωργική αγορά περιλάμβανε συμπληρωματικές γεωργικές παραγωγές. Η Βόρεια Ευρώπη θα προμήθευε τα σιτηρά, τα γαλακτοκομικά προϊόντα και τα κρέατα, ενώ η Νότια Ευρώπη θα εξειδικευόταν σε φρούτα και λαχανικά, εσπεριδοειδή και κρασιά.

Αλλά αυτή ακριβώς η ποικιλομορφία του γεωργικού τομέα, η οποία αυξανόταν με τις διαδοχικές διευρύνσεις της Ευρωπαϊκής Κοινότητας/Ενωσης, έθετε τα δικά της προβλήματα στην ενοποίηση των γεωργικών αγορών και απαιτούσε μια παρεμβατική γεωργική πολιτική. Πράγματι, οι διάφορες φυσικές, διαρθρωτικές, κοινωνικές και εμπορικές συνθήκες, το διάφορο βάρος της γεωργίας σε κάθε εθνική οικονομία και οι ποικίλες παραδόσεις των εθνικών γεωργικών πολιτικών είχαν οδηγήσει στην εφαρμογή πολύ διάφορων εργαλείων γεωργικής πολιτικής σε κάθε κράτος μέλος. Έπρεπε να πλησιάσουν μεταξύ τους εθνικές γεωργίες, όχι μόνον πολύ διάφορες από διαρθρωτική άποψη, αλλά και εξαρτώμενες από διάφορα προνόμια, τα οποία είχαν εξασφαλίσει σε εθνικό επίπεδο: εθνικά μονοπώλια ή παρεμφερείς διατάξεις, εγγυήσεις τιμών, ενισχύσεις των γεωργικών εισοδημάτων, επιδοτήσεις των εξαγωγών, άμεσους ή έμμεσους περιορισμούς των εισαγωγών, τελωνειακή προστασία, κλπ. Αυτή η περιπλοκότητα των εθνικών γεωργικών πολιτικών απαιτούσε τη συγχώνευσή τους σε μια κοινή γεωργική πολιτική.

Θα εξετάσουμε τις αρχές της κοινής αγροτικής πολιτικής, τόσο σε Ευρωπαϊκό, όσο και σε Ελληνικό επίπεδο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

1.1 Αναγκαιότητα της κοινής αγροτικής πολιτικής στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα

Μπορεί κανείς να διερωτηθεί, όμως, γιατί χρειαζόταν να οργανωθούν οι γεωργικές αγορές στην Κοινότητα. Η απάντηση είναι ότι οι γεωργικές αγορές των κρατών μελών ήταν ήδη οργανωμένες κατά διάφορους τρόπους σε εθνικό επίπεδο. Πράγματι, όλα τα κράτη στον κόσμο παρεμβαίνουν κατά τον ένα ή τον άλλο τρόπο στον γεωργικό τομέα για να εξασφαλίσουν τα εισοδήματα των γεωργών και τον σταθερό εφοδιασμό των καταναλωτών. Όμως, τα συστήματα παρέμβασης διαφέρουν από κράτος σε κράτος. Μπορούν, πάντως, να καταταχθούν σε δύο μεγάλες οικογένειες: το σύστημα των αμέσων ενισχύσεων στο εισόδημα των γεωργών, το οποίο ίσχυε στο Ηνωμένο Βασίλειο πριν από την ένταξή του στην Κοινότητα (deficiency payments)· και το σύστημα στήριξης των τιμών στην εσωτερική αγορά συνδυαζόμενο με μια εξωτερική προστασία, σύστημα το οποίο προτιμήθηκε για το μεγαλύτερο μέρος της γεωργικής παραγωγής της αρχικής Κοινότητας.

Ένα σύστημα στήριξης των γεωργικών τιμών θεωρείτο σαν καλύτερα προσαρμοσμένο στα συμφέροντα της αρχικής Κοινότητας. Πράγματι, το εναλλακτικό σύστημα των εισοδηματικών ενισχύσεων συνίσταται στην εισαγωγή γεωργικών προϊόντων στις τιμές της παγκόσμιας αγοράς, γενικά χαμηλές όταν υπάρχει πληθώρα, και στη συμπλήρωση των εισοδημάτων των γεωργών με ενισχύσεις σε βάρος του προϋπολογισμού. Αυτό το σύστημα αρμόζει περισσότερο σε χώρες, οι οποίες έχουν επάρκεια γεωργικών προϊόντων και/ή λίγους γεωργούς. Αν οι αρχικές χώρες της ΕΟΚ, που δεν ήταν ακόμη αυτάρκεις σε γεωργικά προϊόντα αγόραζαν σε μόνιμη βάση στην παγκόσμια αγορά, οι αρχικά χαμηλές τιμές αυτής της αγοράς θα προκαλούσαν το κλείσιμο πολλών γεωργικών εκμεταλλεύσεων και, μόλις η ζήτηση θα ξεπερνούσε την προσφορά στην Ευρώπη, θα ανέβαιναν στα ύψη προκαλώντας ακόμα και στερήσεις τροφίμων για ορισμένες κατηγορίες καταναλωτών.

Αντίθετα, με το σύστημα στήριξης των τιμών, για να έχουν οι γεωργοί αρκετά εισοδήματα, ορίζονται εσωτερικές τιμές των γεωργικών προϊόντων υψηλότερες από τις

παγκόσμιες τιμές και η διαφορά συμπληρώνεται με μεταβλητές εισφορές κατά την εισαγωγή και επιστροφές (επιδοτήσεις) κατά την εξαγωγή ή με τελωνειακούς δασμούς [Κανονισμός 612/2009]. Οι υψηλές τιμές παρακινούν τη γεωργική παραγωγή και παραγωγικότητα. Τείνουν, έτσι, να εξασφαλίσουν την αυτάρκεια γεωργικών προϊόντων και τροφίμων ζωτικής σημασίας, πράγμα που είναι ασφαλώς καλό. Αν ορίζονται βέβαια πολύ ψηλά, οδηγούν σε πλεονάσματα παραγωγής, πράγμα που είναι κακό, αλλά που οφείλεται στην εφαρμογή του συστήματος μάλλον, παρά στο ίδιο το σύστημα. Δεδομένου ότι τα εισοδήματα των γεωργών, εξαρτώνται από τις γεωργικές τιμές, είναι κοινωνικοπολιτικά πολύ δύσκολο για τους Υπουργούς γεωργίας μέσα στο Συμβούλιο να μειώσουν αυτές τις τιμές, έστω και αν η Επιτροπή αναπτύσσει, μαζί με τις προτάσεις τιμών, επιχειρήματα για τη μείωση των πλεονασματικών παραγωγών μέσω των τιμών. Αυτοί όμως οι ίδιοι οι Υπουργοί γεωργίας έχουν επίγνωση των σφαλμάτων τους, εφόσον δέχονται περιοδικά να αλλάξουν το σύστημα με μια μεταρρύθμιση της Κοινή Γεωργική Πολιτική (ΚΓΠ).

Όπως θα δούμε παρακάτω, η ΚΓΠ μεταρρυθμίστηκε αρκετές φορές μέσα σε σαράντα χρόνια, συγχωνεύοντας σταδιακά το σύστημα της στήριξης των τιμών με το σύστημα της στήριξης των εισοδημάτων. Έτσι, μετά τις μεγάλες μεταρρυθμίσεις του 1999 και του 2003, το ευρωπαϊκό μοντέλο γεωργίας βασίζεται σε ανταγωνιστική, πολυ-λειτουργική και βιώσιμη γεωργική εκμετάλλευση. Αυτό σημαίνει ότι η ευρωπαϊκή γεωργία έχει διευρύνει τους ορίζοντές της, εφόσον οι γεωργοί επιτελούν μια σειρά άλλων έργων εκτός της γεωργίας, κυρίως ως προς την προστασία της υπαίθρου και γενικότερα του περιβάλλοντος. Λόγω της μεγάλης πληθυσμιακής συγκέντρωσης και της γεωγραφικής διαφοροποίησής τους, τα ευρωπαϊκά κράτη έχουν ανάγκη αυτών των υπηρεσιών επιπλέον της καθατής γεωργικής παραγωγής. Η φύση και το περιβάλλον της Ευρώπης δεν μπορεί να περιοριστούν σε μόνον κάποιες προστατευμένες περιοχές. Γι' αυτό η γεωργία πρέπει να διατηρηθεί και σε περιοχές λιγότερο ευνοημένες από τη φύση. Δεδομένου, όμως, ότι δεν λειτουργεί στο κενό, το ευρωπαϊκό μοντέλο γεωργίας πρέπει να αποδείξει την αξία του, τόσο στο εσωτερικό της ΕΕ, αντιμετωπίζοντας προκλήσεις όπως η ανάπτυξη της αγοράς, η ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών, η εξασφάλιση ικανοποιητικών γεωργικών εισοδημάτων και η προστασία του περιβάλλοντος, και στο εξωτερικό, αντιμετωπίζοντας τα προβλήματα εκ της διεύρυνσης της Ένωσης και εκ του αυξημένου ανταγωνισμού μέσα στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου.

Ο τίτλος ΙΙΙ της Συνθήκης για τη λειτουργία της ΕΕ ασχολείται με τους τομείς της γεωργίας και της αλιείας. Οι στόχοι της κοινής γεωργικής πολιτικής καθορίζονται στο άρθρο 39 της Συνθήκης για τη λειτουργία της ΕΕ (πρώην άρθρο 33 ΣΕΚ):

- η αύξηση της παραγωγικότητας της γεωργίας
- η εξασφάλιση ενός δίκαιου βιοτικού επιπέδου στον γεωργικό πληθυσμό
- η σταθεροποίηση των αγορών· η εγγύηση της ασφάλειας των εφοδιασμών
- η εξασφάλιση λογικών τιμών για τις προμήθειες των καταναλωτών

Τρεις βασικές αρχές, οι οποίες καθορίστηκαν ήδη από το 1962, χαρακτηρίζουν την ευρωπαϊκή γεωργική αγορά: η ενότητα της αγοράς, η κοινοτική (ευρωπαϊκή) προτίμηση και η χρηματοοικονομική αλληλεγγύη. Ας εξετάσουμε τις αρχές αυτές αναλυτικά:

1.2 Η ενότητα της αγοράς

1.2.1 Θέσπιση της ενότητας της αγοράς

Η ενότητα της αγοράς επιτυγχάνεται με τη θέσπιση κοινών γεωργικών τιμών και την ελεύθερη διακίνηση των αγροτικών προϊόντων στο εσωτερικό της κοινοτικής αγοράς. Ένα βασικό στοιχείο της κοινής Ευρωπαϊκής γεωργικής αγοράς είναι η δυνατότητα όλων των γεωργικών παραγωγών, των τομέων που υπάγονται σε κοινή οργάνωση της αγοράς, να πωλούν τα προϊόντα τους σε έναν οργανισμό παρέμβασης σε μια εγγυημένη τιμή, η οποία ορίζεται κάθε χρόνο από το Συμβούλιο και είναι κοινή σε όλα τα κράτη μέλη. Αυτό σημαίνει ότι η κοινή γεωργική πολιτική χρειάζεται έναν κοινό παρονομαστή στα διάφορα νομίσματα στα οποία εκφράζονται οι εγγυημένες τιμές. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο δημιουργήθηκε, το 1962, η λογιστική μονάδα (ΛΜ) πλασματικό νόμισμα ή μάλλον μέτρο σύγκρισης, η αξία της οποίας αντιστοιχούσε στην ισοτιμία σε χρυσό του αμερικανικού δολαρίου. Μετά τη δημιουργία του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος, το 1979, η ΛΜ αντικαταστάθηκε από την ευρωπαϊκή νομισματική μονάδα (European Currency Unit - ECU).

Δεδομένου ότι η τελευταία αποτελούσε μια ζυγοστάθμιση των τιμών των νομισμάτων των κρατών μελών, η ανατίμηση ή η υποτίμηση του νομίσματος ενός κράτους μέλους επέφερε μια τροποποίηση της αξίας του ECU και της σχετικής προς αυτό θέσης καθενός από τα εθνικά νομίσματα. Πράσινες ισοτιμίες, οι οποίες τοποθετούνταν κάπου μεταξύ της αξίας του ECU και της επίσημης ισοτιμίας κάθε εθνικού νομίσματος εισήχθησαν το 1969 ως συμβιβασμός μεταξύ των συμφερόντων των χωρών με ισχυρό

νόμισμα, που αρνούταν να δεχθούν τη μείωση του εισοδήματος των γεωργών τους μετά από μια ανατίμηση των νομισμάτων τους, και των συμφερόντων των χωρών με ασθενές νόμισμα, που δεν ήθελαν να στηρίζουν τα εισοδήματα των πιο ευπόρων χωρών της Ένωσης. Όταν υπήρχε μεταβολή της κεντρικής ισοτιμίας ενός εθνικού νομίσματος, οι πράσινες ισοτιμίες μεταβάλλονταν με τη σειρά τους και όλες οι νομισματικές αποστάσεις καλύπτονταν από «νομισματικά εξισωτικά ποσά» (NEΠ). Εννοείται ότι η εφαρμογή του συστήματος των NEΠ προκαλούσε τεχνικές και διοικητικές δυσκολίες, οι οποίες βάρυναν την κανονική διαδικασία εμπορίας των γεωργικών προϊόντων στο εσωτερικό και στο εξωτερικό της ΕΕ και δημιουργούσαν στρεβλώσεις του ανταγωνισμού.

Η εισαγωγή του ευρώ, την 1η Ιανουαρίου 1999, τερμάτισε τα προηγουμένως υπάρχοντα γεωργονομισματικά προβλήματα ως προς τον ορισμό των κοινών τιμών και των μέτρων παρέμβασης στη γεωργική αγορά [Κανονισμός 2799/98]. Οι γεωργικές νομισματικές ισοτιμίες καταργήθηκαν. Οι γεωργικές τιμές και οι ενισχύσεις στα συμμετέχοντα κράτη μέλη υπολογίζονται πλέον σε ευρώ [Κανονισμοί 2800/98 και 2813/98]. Για τα κράτη μέλη που δεν συμμετέχουν στο κοινό νόμισμα, η ισοτιμία του ευρώ χρησιμοποιείται για τις μετατροπές στα εθνικά τους νομίσματα, εκτός αν θελήσουν να κάνουν τις πληρωμές σε ευρώ.

Η χρήση του ευρώ ευνοεί την ΚΓΠ, όχι μόνον λόγω της απλοποίησης των διαδικασιών και της μείωσης του κόστους του προϋπολογισμού με την κατάργηση των πράσινων ισοτιμιών, αλλά και λόγω της απλοποίησης και της διαφάνειας των συστημάτων ενίσχυσης των γεωργικών εισοδημάτων, της σταθερότητας των τιμών και της αυξημένης ανταγωνιστικότητας της ευρωπαϊκής γεωργίας. Όπως οι Αμερικανοί ομόλογοί τους, οι οποίοι μπορούν να χρησιμοποιούν το δολάριο για τις συναλλαγές τους με το εξωτερικό, έτσι και οι Ευρωπαίοι εξαγωγείς γεωργικών προϊόντων μπορούν πλέον να τιμολογούν τις εξαγωγές σε ευρώ αποφεύγοντας τους συναλλαγματικούς κινδύνους.

Η ενότητα της αγοράς καταδεικνύεται και από την ικανότητα των κρατών μελών να προσαρμόζουν την κοινή πολιτική τους στις μεταβαλλόμενες εσωτερικές και εξωτερικές συνθήκες. Αυτό επετεύχθη μέσα από τις λεγόμενες μεταρρυθμίσεις της ΚΓΠ.

1.2.2 Μεταρρυθμίσεις της κοινής αγροτικής πολιτικής στην Ευρώπη

Καθώς είχαν πλέον παρθεί οι περισσότερες σημαντικές αποφάσεις στο πεδίο της κοινής οργάνωσης των αγορών, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έστρεψε την προσοχή της στα προβλήματα των διαρθρώσεων. Τον Δεκέμβριο του 1968 υπέβαλε στο Συμβούλιο ένα «Μνημόνιο για τη μεταρρύθμιση της γεωργίας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα:

Γεωργία 1980», γνωστό σαν «σχέδιο Mansholt» από το όνομα του επιτρόπου που το ενέπνευσε. Πάνω σε αυτή τη βάση, το Συμβούλιο, μετά από πολλές «μαραθόνιες συνεδριάσεις», υιοθέτησε, τον Απρίλιο του 1962, τις οδηγίες της *πρώτης μεταρρύθμισης της ΚΓΠ*, που απέβλεπε: στον εκσυγχρονισμό των γεωργικών εκμεταλλεύσεων· στην ενθάρρυνση της παύσης της γεωργικής δραστηριότητας και του προορισμού των απελευθερωμένων εδαφών για τη βελτίωση των γεωργικών διαρθρώσεων· και στην κοινωνικο-οικονομική πληροφόρηση και επαγγελματική εκπαίδευση των εργαζομένων στη γεωργία [Οδηγίες 72/159, 72/160 και 72/161].

Στη συνέχεια, πάρθηκαν και άλλα διαρθρωτικά μέτρα τα οποία αφορούσαν ιδίως τη γεωργία σε ορεινές και άλλες μειονεκτικές περιοχές, τη μεταποίηση και την εμπορία των γεωργικών διαρθρώσεων και τις ομάδες παραγωγών και τις ενώσεις τους. Αλλά, εν τω μεταξύ, παρουσιάστηκαν νέα προβλήματα: χρόνια πλεονάσματα για τα κύρια γεωργικά προϊόντα, εμμονή των διαρθρωτικών διαφορών της ευρωπαϊκής γεωργίας, νέο περιβάλλον της γεωργίας με τις διαδοχικές διευρύνσεις της Κοινότητας. Για να αντιμετωπιστούν αυτά τα προβλήματα, η *δεύτερη μεταρρύθμιση της ΚΓΠ*, την οποία πρότεινε η Επιτροπή, εγκρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών, στις 11 με 13 Φεβρουαρίου 1988, που συμφώνησε πάνω στο «πακέτο Ντελόρ», το οποίο περιλάμβανε, εκτός από τη μεταρρύθμιση της κοινής γεωργικής πολιτικής, το ύψος των γεωργικών δαπανών, τη δημοσιονομική πειθαρχία, το σύστημα των ιδίων πόρων και τη μεταρρύθμιση των διαρθρωτικών ταμείων, μέσα στα οποία ήταν και το FEOGA, τμήμα προσανατολισμού. Μετά από αυτήν τη συμφωνία του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, το Συμβούλιο (των υπουργών) θέσπισε, τον Απρίλιο του 1988, τα αναγκαία μέτρα για τη δεύτερη μεταρρύθμιση της κοινής γεωργικής πολιτικής [Κανονισμός 1094/88, αντικατασταθείς από κανονισμό 1257/1999]: μέτρα στοχεύοντα τις αγορές, όπως το καθεστώς των σταθεροποιητών (ανώτατες εγγυημένες ποσότητες) και οι εισφορές συνυπευθυνότητας, και διαρθρωτικές δράσεις σχετικά με την αναδάσωση, τη διαφοροποίηση της γεωργίας και τα κίνητρα για τη θέση σε αγρανάπωση καλλιεργουμένων γαιών. Τα αποτελέσματα αυτών των μέτρων ήταν, όμως, αρκετά περιορισμένα, γιατί, παρά τους περιορισμούς, η τεχνική πρόοδος επέτρεψε μεγάλη αύξηση της παραγωγής. Γι' αυτό η Επιτροπή πρότεινε, το 1991, νέες και πιο ριζοσπαστικές μεταρρυθμίσεις των μηχανισμών των αγορών.

Μετά από νέες γεωργικές «μαραθόνιες συνεδριάσεις», το Συμβούλιο κατέληξε στις 21 Μαΐου 1992 σε μια πολιτική συμφωνία πάνω στις προτάσεις της Επιτροπής για την *τρίτη μεταρρύθμιση της ΚΓΠ*. Το Συμβούλιο ακολούθησε τις τρεις βασικές κατευθύνσεις

που πρότεινε η Επιτροπή: μια ουσιαστική μείωση των ενδεικτικών τιμών των γεωργικών προϊόντων για να γίνουν αυτά πιο ανταγωνιστικά στις εσωτερικές και εξωτερικές αγορές· την ολοκληρωτική και διαρκή αντιστάθμιση των αποτελεσμάτων αυτής της μείωσης στα εισοδήματα των γεωργών με αντισταθμιστικά ποσά ή πριμοδοτήσεις άσχετες από τις παραχθείσες ποσότητες και την προσφυγή σε μέτρα περιορίζοντα τη χρησιμοποίηση των μέσων παραγωγής (πάγωμα των αρόσιμων γαιών, απόσυρση ενός τμήματος των γαιών που προορίζονται για μεγάλες καλλιέργειες, επιβάρυνση των ζώων κατά εκτάριο κτηνοτροφικής έκτασης κλπ.). Συγχρόνως, το Συμβούλιο αποφάσισε να ενισχύσει τις δράσεις που στοχεύουν στην προστασία του περιβάλλοντος ή στη συντήρηση της φύσης και των τοπίων, στην ενθάρρυνση της παύσης των δραστηριοτήτων ορισμένων κατηγοριών ηλικιωμένων γεωργών και της μεταβίβασης των γαιών τους προς άλλες εκμεταλλεύσεις και στη διευκόλυνση της χρησιμοποίησης των γεωργικών γαιών για άλλες χρήσεις, όπως τα δάση ή οι αθλοπαιδιές. Με αυτή τη βασική μεταρρύθμιση της γεωργικής νομοθεσίας της, η Κοινότητα, που είναι η πρώτη εμπορική δύναμη στον κόσμο, διευκόλυνε την απελευθέρωση των διεθνών συναλλαγών στις διαπραγματεύσεις του Κύκλου της Ουρουγουάης της GATT [Κανονισμός 3290/94]. Όμως, στο πρόγραμμα δράσης της 15ης Ιουλίου 1997, γνωστό ως «Ατζέντα 2000», η Επιτροπή θεωρούσε αναγκαίο να προχωρήσει σε βάθος η μεταρρύθμιση της ΚΓΠ του 1992 και να επιδιωχθεί η μετάβαση στις τιμές της παγκόσμιας αγοράς, ιδίως μέσω σημαντικής μείωσης των κοινών τιμών στήριξης των δημητριακών και του βοδινού κρέατος, αντισταθμίζοντας τις με αύξηση των επιδοτήσεων των εισοδημάτων των κοινοτικών γεωργών [COM/97/2000]. Κατά την Επιτροπή, αυτή η προσέγγιση δικαιολογείτο για πολλούς λόγους: τον κίνδυνο εμφάνισης νέων ανισορροπιών στην αγορά, την προοπτική νέου κύκλου διαπραγματεύσεων εντός του ΠΟΕ, την αναζήτηση μιας φιλικότερης προς το περιβάλλον και ποιοτικά βελτιωμένης γεωργίας, την προοπτική της διεύρυνσης προς τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης και, τέλος και κυρίως, την επιδίωξη χαμηλότερων τιμών και πιο ασφαλών προϊόντων για τον καταναλωτή.

Τον Μάρτιο του 1999, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Βερολίνου συμφώνησε πάνω στην *τέταρτη μεταρρύθμιση της ΚΓΠ*. Αυτή περιλάμβανε μια σειρά μέτρων που απέβλεπαν στην ανάπτυξη ενός εκσυγχρονισμένου και βιώσιμου ευρωπαϊκού γεωργικού τομέα, επιδιώκοντας έτσι τη μακροχρόνια διατήρηση της γεωργίας στο κέντρο μιας ζωντανής υπαίθρου [Βλ. ιδίως κανονισμό 1257/1999 και κανονισμό 1259/1999, αντικατασταθέντα από κανονισμό 73/2009, τροποποιηθέντα τελευταία από κανονισμό 929/2013].

Οι διαδοχικές μεταρρυθμίσεις έχουν συμβάλει στην ανταγωνιστικότητα της ευρωπαϊκής γεωργίας μειώνοντας τις εγγυήσεις στήριξης των τιμών και ενθαρρύνοντας τη διαρθρωτική αναπροσαρμογή. Η *πέμπτη μεταρρύθμιση της ΚΓΠ*, που πραγματοποιήθηκε τον Σεπτέμβριο 2003, προβλέπει ενιαία ενίσχυση ανά εκμετάλλευση για τους αγρότες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ανεξάρτητη από την παραγωγή και συνδεδεμένη με την τήρηση προδιαγραφών όσον αφορά το περιβάλλον, την ασφάλεια των τροφίμων, την υγεία φυτών και ζώων και την καλή διαβίωση των ζώων, καθώς και με την υποχρέωση να διατηρούνται όλες οι γεωργικές γαίες σε καλή γεωργική και περιβαλλοντική κατάσταση («πολλαπλή συμμόρφωση») [Βλ. ιδίως κανονισμούς 73/2009 και 1783/2003]. Η καθιέρωση των αποσυνδεδεμένων από την παραγωγή άμεσων ενισχύσεων ενθαρρύνει τους γεωργούς να ανταποκρίνονται στα μηνύματα της αγοράς που προκαλούνται από τη ζήτηση των καταναλωτών και όχι από τα κίνητρα πολιτικής που συνδέονται με τις ποσότητες. Η μεταρρύθμιση αυτή επιδιώκει να παρακινήσει τους γεωργούς των εικοσιπέντε κρατών μελών να είναι πιο ανταγωνιστικοί και να προσανατολίσουν τη δραστηριότητά τους σε συνάρτηση με την αγορά, έτσι ώστε να διασφαλίζουν τη σταθερότητα του εισοδήματός τους, μειώνοντας τις άμεσες πληρωμές προς τις μεγάλες εκμεταλλεύσεις. Η μεταρρύθμιση επιδιώκει επίσης να ενισχύσει τη διαπραγματευτική θέση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις διαπραγματεύσεις μέσα στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου.

Εγκαινιασθείσα τον Ιούλιο 1966, η ΚΓΠ μεταρρυθμίστηκε για πρώτη φορά τον Απρίλιο 1972, για δεύτερη φορά τον Φεβρουάριο 1988, για τρίτη φορά τον Μάιο 1992, για τέταρτη φορά τον Μάρτιο 1999 και για πέμπτη φορά τον Σεπτέμβριο 2003. Πέντε σημαντικές μεταρρυθμίσεις μιας κοινής πολιτικής σε διάστημα μικρότερο των 40 ετών μπορεί να υποδηλώνουν ότι τα κράτη μέλη που την συνέλαβαν και εκείνα που την υιοθέτησαν αργότερα δεν την θεώρησαν ποτέ σαν τέλεια, αλλά δείχνουν επίσης τη θέληση και την ικανότητα των κρατών μελών να προσαρμόζουν την κοινή πολιτική τους στις μεταβαλλόμενες εσωτερικές και εξωτερικές συνθήκες.

Μετά την τέταρτη και την πέμπτη μεταρρύθμιση, η ΚΓΠ δεν ενδιαφέρεται μόνον για τους γεωργικούς παραγωγούς αλλά και για τον ευρύτερο αγροτικό πληθυσμό, τους καταναλωτές και γενικότερα την κοινωνία. Έτσι η νέα ΚΓΠ επιδιώκει να προωθήσει:

- τη συσχέτιση της δημόσιας ενίσχυσης με τις πολλές υπηρεσίες, τις οποίες προσφέρει στην κοινωνία ο αγροτικός κόσμος
- έναν ανταγωνιστικό γεωργικό τομέα, ο οποίος θα είναι σε θέση να εκμεταλλευθεί τις ευκαιρίες που υπάρχουν στις παγκόσμιες αγορές χωρίς υπερβολικές επιδοτήσεις,

ενώ συγχρόνως θα εξασφαλίζει ένα αξιοπρεπές βιοτικό επίπεδο στον αγροτικό κόσμο

- ένα βιώσιμο από περιβαλλοντική άποψη γεωργικό τομέα, που θα συνεισφέρει στη συντήρηση των φυσικών πόρων και της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της υπαίθρου
- τη διατήρηση δυναμικών αγροτικών κοινοτήτων, οι οποίες να μπορούν να δημιουργούν ευκαιρίες απασχόλησης στην ύπαιθρο
- ασφαλείς μεθόδους παραγωγής, που να ικανοποιούν τις απαιτήσεις ποιότητας των καταναλωτών και να διατηρούν τις πλούσιες και ποικίλες παραδόσεις διατροφής των Ευρωπαίων

1.3 Η κοινοτική (ευρωπαϊκή) προτίμηση

Η κοινοτική ευρωπαϊκή προτίμηση επιτυγχάνεται με την λήψη μέτρων στα σύνορα, ώστε οι τιμές των εισαγόμενων προϊόντων να μην ανταγωνίζονται τις μέσες κοινοτικές τιμές και να προστατεύεται η κοινοτική παραγωγή, καθώς και στην παροχή ενίσχυσης για τα κοινοτικά προς εξαγωγή προϊόντα. Η ενότητα της αγοράς σημαίνει ότι τα γεωργικά προϊόντα κυκλοφορούν μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση υπό συνθήκες ανάλογες εκείνων μιας εσωτερικής αγοράς, χάρη στην κατάργηση των ποσοτικών περιορισμών στις ανταλλαγές (ποσοτώσεις, μονοπώλια εισαγωγής, κλπ.) και στην κατάργηση των δασμών, φόρων και άλλων μέτρων με ανάλογα αποτελέσματα. Η ενότητα της αγοράς προϋποθέτει κοινές γεωργικές τιμές σε όλη την ΕΕ. Πράγματι, το άρθρο 40 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ) - πρώην άρθρο 34 ΣΕΚ - δηλώνει ότι μια ενδεχομένη κοινή πολιτική τιμών πρέπει να βασίζεται επί κοινών κριτηρίων και επί ενιαίων μεθόδων υπολογισμού και το άρθρο 43 της ΣΛΕΕ (πρώην άρθρο 37 ΣΕΚ) ορίζει ότι το Συμβούλιο, μετά από πρόταση της Επιτροπής, εκδίδει μέτρα σχετικά με τον καθορισμό των τιμών, των εισφορών, των ενισχύσεων και των ποσοτικών περιορισμών στον γεωργικό τομέα. Στην πραγματικότητα, ο κανονισμός για τη θέσπιση κοινής οργάνωσης των γεωργικών αγορών και ειδικών διατάξεων για ορισμένα γεωργικά προϊόντα («Ενιαίος κανονισμός ΚΟΑ») καθορίζει τις τιμές αναφοράς και τις τιμές παρέμβασης για τα γεωργικά προϊόντα σε όλη την ΕΕ [Κανονισμός 1234/2007].

Η λειτουργία και η ανάπτυξη της κοινής αγοράς γεωργικών προϊόντων συνοδεύεται από την κοινή οργάνωση των γεωργικών αγορών (ΚΟΑ) που σύμφωνα με το άρθρο 40 της Συνθήκης για τη λειτουργία της ΕΕ, μπορεί να λάβει διάφορες μορφές ανάλογα με τα

προϊόντα. Τώρα πια, σχεδόν όλη η γεωργική παραγωγή της Κοινότητας καλύπτεται από κοινές οργανώσεις. Το άρθρο 38 της ΣΛΕΕ (πρώην άρθρο 32 ΣΕΚ) ορίζει τα γεωργικά προϊόντα ως εκείνα του εδάφους, της κτηνοτροφίας και της αλιείας, καθώς και τα προϊόντα πρώτης μεταποίησης, τα οποία έχουν σχέση με αυτά. Τα τρόφιμα θεωρούνται ως προϊόντα δεύτερης μεταποίησης και, επομένως, δεν περιλαμβάνονται στα γεωργικά προϊόντα. Για αποφυγή παρεξηγήσεων, τα προϊόντα που υπόκεινται στις διατάξεις του τίτλου «γεωργία» αναφέρονται σε πίνακα του παραρτήματος Ι της ΣΛΕΕ.

Από την αρχή της ΚΓΠ, το Συμβούλιο θέσπισε 21 κοινές οργανώσεις των αγορών κάθε προϊόντος ή ομάδας προϊόντων, καθεμία από τις οποίες ρυθμιζόταν από χωριστό «βασικό κανονισμό», που συχνά συνοδευόταν από δέσμη παρεπόμενων κανονισμών του Συμβουλίου. Η οργάνωση της αγοράς κάθε γεωργικού προϊόντος προσέτρεχε σε διάφορους μηχανισμούς που ορίζονταν στον βασικό κανονισμό που θεσπιζόταν από το Συμβούλιο σύμφωνα με τη μεγάλη διαδικασία. Οι κοινές οργανώσεις αγοράς συχνά βασιζόνταν σε δύο σκέλη: τα μέτρα στην εσωτερική αγορά, που αφορούσαν συνήθως τη διαμόρφωση και τη στήριξη των τιμών· και ένα καθεστώς ανταλλαγών με τρίτες χώρες, που ήταν συμβατό με τη συμφωνία για τη γεωργία, η οποία συνάφθηκε στα πλαίσια του Γύρου της Ουρουγουάης της GATT.

Η πέμπτη μεταρρύθμιση της ΚΓΠ (Σεπτέμβριος 2003) θέσπισε κοινούς κανόνες για τα καθεστώτα άμεσης στήριξης στα πλαίσια της κοινής γεωργικής πολιτικής και για τα καθεστώτα στήριξης για παραγωγούς ορισμένων καλλιεργειών (σκληρό σίτο, πρωτεϊνούχες καλλιέργειες, ρύζι, καρπούς με κέλυφος, ενεργειακές καλλιέργειες, πατατών αμυλοποιίας, γάλα, σπόρους, αροτραίες καλλιέργειες, κρέας αιγοπροβάτων, βόειο κρέας και όσπρια) [Κανονισμός 1782/2003, (αντικατασταθείς από τον κανονισμό 73/2009, τροποποιούμενη τελευταία από τον κανονισμό 929/2013)]. Η καταβολή της άμεσης ενίσχυσης στο ακέραιο συνδέεται πλέον με την εφαρμογή κανόνων που αφορούν τη γεωργική γη, την παραγωγή και τη δραστηριότητα, οι οποίοι ενσωματώνουν στις κοινές οργανώσεις των αγορών βασικές προδιαγραφές για το περιβάλλον, την ασφάλεια των τροφίμων και την υγεία και τις καλές συνθήκες διαβίωσης των ζώων. Η μεταρρύθμιση περιλαμβάνει τη μείωση των άμεσων πληρωμών («διαφοροποίηση») προς τις μεγαλύτερες εκμεταλλεύσεις για τη χρηματοδότηση της νέας πολιτικής ανάπτυξης της υπαίθρου και εφαρμόζει μηχανισμό δημοσιονομικής πειθαρχίας προκειμένου να εξασφαλισθεί η αποφυγή υπέρβασης του καθορισμένου μέχρι το 2013 γεωργικού προϋπολογισμού. Η

μεταρρύθμιση των καθεστώτων στήριξης αφορά επίσης και τους γεωργούς των δώδεκα νέων κρατών μελών [Κανονισμός 583/2004 και απόφαση 2004/281].

Επιδιώκοντας την απλούστευση του κανονιστικού περιβάλλοντος της ΚΓΠ, ο κανονισμός 1782/2003 (αντικατασταθείς από τον κανονισμό 73/2009, τροποποιούμενη τελευταία από τον κανονισμό 929/2013) θέσπισε ένα οριζόντιο νομικό πλαίσιο για όλα τα καθεστώτα άμεσης στήριξης στα πλαίσια της κοινής γεωργικής πολιτικής. Η προσέγγιση αυτή έπρεπε να ακολουθηθεί και στους βασικούς κανονισμούς των ΚΟΑ. Προς τούτο, οι τομεακοί βασικοί κανονισμοί καταργήθηκαν και οι διατάξεις τους συγχωνεύθηκαν στον ενιαίο κανονισμό 1234/2007 («Ενιαίος κανονισμός ΚΟΑ»). Αυτός ο κανονισμός θέσπισε κοινή οργάνωση των αγορών για τα προϊόντα των ακόλουθων τομέων: σιτηρά, ρύζι, ζάχαρη, αποξηραμένες χορτονομές, σπόροι προς σπορά, λυκίσκος, ελαιόλαδο και επιτραπέζιες ελιές, λίνο και κάνναβη, οπωροκηπευτικά, μεταποιημένα οπωροκηπευτικά, μπανάνες, οίνος, ζώντα φυτά και προϊόντα ανθοκομίας, ακατέργαστος καπνός, βόειο κρέας, γάλα και γαλακτοκομικά προϊόντα, χοίρειο κρέας, κρέας αιγοπροβάτων, αυγά, κρέας πουλερικών και λοιπά προϊόντα, μέρος XXI του παραρτήματος I. Ο κανονισμός 1234/2007 θεσπίζει ιδίως κοινούς κανόνες για τις περιόδους εμπορίας, τη δημόσια παρέμβαση, την ιδιωτική αποθεματοποίηση, τις τιμές αναφοράς, τις τιμές παρέμβασης και τη διάθεση των προϊόντων που αγοράζονται από τη δημόσια παρέμβαση.

Έτσι, η Ευρωπαϊκή Ένωση θέσπισε κοινούς κανόνες σε σχέση με τις γεωργικές αγορές, οι οποίοι αφορούν ειδικότερα τις δημόσιες παρεμβάσεις στις αγορές, τα καθεστώτα ποσοτώσεων και ενισχύσεων, τα πρότυπα εμπορίας και παραγωγής, καθώς και τις συναλλαγές με τρίτες χώρες. Η κοινή οργάνωση των γεωργικών αγορών ορίζει το νομοθετικό πλαίσιο που έχει θεσπιστεί σε ευρωπαϊκό επίπεδο για ορισμένους γεωργικούς τομείς. Προβλέφθηκαν λοιπόν κοινοί κανόνες από την Ευρωπαϊκή Ένωση όσον αφορά τη διαχείριση των γεωργικών αγορών, τα πρότυπα εμπορίας των γεωργικών προϊόντων, καθώς και τις εξαγωγές και εισαγωγές της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ). Για να διασφαλιστεί η σταθερότητα των αγορών και ικανοποιητικό επίπεδο ζωής στη γεωργική κοινότητα, δημιουργήθηκε ένας μηχανισμός στήριξης των τιμών, ενώ παράλληλα συστάθηκαν καθεστώτα άμεσης στήριξης.

Ο μηχανισμός στήριξης των τιμών λαμβάνει υπ' όψιν τις ανάγκες κάθε γεωργικού τομέα, καθώς και την αλληλεξάρτησή τους. Τα σχετικά μέτρα υλοποιούνται ως:

- δημόσιες παρεμβάσεις στις αγορές γεωργικών προϊόντων.

- καταβολή ενισχύσεων της ιδιωτικής αποθεματοποίησης για τα δημητριακά, το ρύζι, τη ζάχαρη, το ελαιόλαδο και τις επιτραπέζιες ελιές, το βοδινό και το μοσχαρίσιο κρέας, το γάλα και τα προϊόντα του γάλακτος, το χοίρειο, πρόβειο και αίγαιο κρέας.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση μπορεί να λαμβάνει ειδικά - έκτακτα μέτρα παρέμβασης για να στηρίξει τις αγορές που διέρχονται κρίση. Τέτοια μέτρα απαιτούνται για παράδειγμα σε περίπτωση εξάπλωσης ασθενειών των ζώων ή φυσικής καταστροφής των οποίων οι συνέπειες επηρεάζουν τις γεωργικές αγορές.

Για τη ζάχαρη και το γάλα, καθορίζονται εθνικές ποσοστώσεις παραγωγής. Στη συνέχεια, τα κράτη μέλη κατανέμουν τις ποσοστώσεις στις επιχειρήσεις παραγωγής. Ο Κανονισμός 1234/2007 καθορίζει ιδίως τον τρόπο μεταφοράς ποσοστώσεων μεταξύ επιχειρήσεων και τη διαχείριση του πλεονάσματος της παραγωγής. Περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, την επιβολή εισφορών από τα κράτη μέλη στους παραγωγούς.

Προβλέπονται επίσης ενισχύσεις για τους ακόλουθους τομείς:

- τη ζάχαρη (μέτρα επιστροφής στην παραγωγή)
- το γάλα και τα γαλακτοκομικά προϊόντα, το ελαιόλαδο και τις επιτραπέζιες ελιές, τα φρούτα και τα λαχανικά, καθώς και τα προϊόντα μελισσοκομίας
- τα προγράμματα υπέρ της κατανάλωσης φρούτων ή γάλακτος στο σχολείο
- τον αμπελοοινικό τομέα και τον τομέα του λυκίσκου
- τη σηροτροφία

Η Επιτροπή δύναται να επιβάλλει πρότυπα εμπορίας ορισμένων γεωργικών προϊόντων. Τα πρότυπα αυτά μπορούν για παράδειγμα να αφορούν την ποιότητα των προϊόντων, τη συσκευασία τους, την αποθεματοποίηση ή και τη μεταφορά τους.

Με τον Κανονισμό 1234/2007 επιβάλλονται συμπληρωματικοί κανόνες σχετικά με την παραγωγή και εμπορία προϊόντων που φέρουν ειδικό σήμα προστασίας στον τομέα του οίνου. Νοούνται τα σήματα για την ελεγχόμενη ονομασία προέλευσης, τις γεωγραφικές ενδείξεις και τις παραδοσιακές ενδείξεις. Στον κανονισμό περιγράφεται η διαδικασία για την υποβολή αίτησης σχετικού σήματος από τους ενδιαφερόμενους παραγωγούς.

Ο Κανονισμός 1234/2007 ορίζει τους κανόνες που αφορούν την αναγνώριση και τη λειτουργία οργανώσεων παραγωγών και διεπαγγελματικών οργανώσεων. Οι οργανώσεις παραγωγών ειδικότερα πρέπει να συμβάλουν στην ανάπτυξη ενός κοινού προγραμματισμού παραγωγής και στην προσαρμογή του στη ζήτηση. Οι διεπαγγελματικές οργανώσεις, με τη σειρά τους, δεν αποτελούνται κατά κύριο λόγο από παραγωγούς. Μπορούν να περιλαμβάνουν εκπροσώπους οικονομικών δραστηριοτήτων συνδεδεμένων

με την παραγωγή, το εμπόριο ή τη μεταποίηση γεωργικών προϊόντων. Οι διεπαγγελματικές οργανώσεις έχουν κυρίως ως αντικείμενο τη βελτιστοποίηση του κόστους παραγωγής και μεταποίησης των προϊόντων.

Κατά τις συναλλαγές με τρίτες χώρες απαγορεύονται η επιβολή οποιασδήποτε επιβάρυνσης ισοδυνάμου αποτελέσματος με δασμό και η εφαρμογή οποιουδήποτε ποσοτικού περιορισμού ή μέτρου ισοδυνάμου αποτελέσματος.

Η Επιτροπή μπορεί να επιβάλλει την προσκόμιση αδειών εισαγωγής για τα προϊόντα ορισμένων τομέων: των σιτηρών, του ρυζιού, της ζάχαρης, των σπόρων προς σπορά, του ελαιολάδου και των επιτραπέζιων ελιών, του λίνου και της κάνναβης, των φρέσκων και των κατεργασμένων οπωροκηπευτικών, της μπανάνας, του οίνου, των ζώντων φυτών, του βοείου κρέατος, του χοίρειου κρέατος, του κρέατος αιγοπροβάτων, του κρέατος πουλερικών, του γάλακτος και των γαλακτοκομικών προϊόντων, των αυγών και της γεωργικής αιθυλικής αλκοόλης.

Οι εισαγωγικοί δασμοί του Κοινού Δασμολογίου εφαρμόζονται στα εν λόγω προϊόντα, για ορισμένα μάλιστα από αυτά προβλέπονται ειδικές διατάξεις. Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι εισαγωγικοί δασμοί μπορεί να ανασταλούν ή μπορεί να εφαρμοστούν πρόσθετοι δασμοί.

Οι ειδικές αυτές διατάξεις ισχύουν συγκεκριμένα για τις εισαγωγές μειγμάτων διαφόρων σιτηρών, μειγμάτων ρυζιού ή μειγμάτων σιτηρών και ρυζιού, και το δικαίωμα εισαγωγής καθορίζεται ανάλογα με τη σύσταση του μείγματος. Επιπλέον καθορίζεται προτιμησιακό καθεστώς για τη ζάχαρη και θεσπίζονται ορισμένες προϋποθέσεις εισαγωγής για την κάνναβη και το λυκίσκο.

Εκτός αυτών, η Επιτροπή δύναται να προβλέπει εισαγωγικές δασμολογικές ποσοστώσεις, δηλαδή όρια στον όγκο των εμπορευμάτων που μπορούν να εισαχθούν με μειωμένους δασμούς. Η διαχείριση των δασμολογικών ποσοστώσεων πραγματοποιείται από την Επιτροπή, κατά τρόπο ώστε να αποφεύγεται οποιαδήποτε διάκριση.

Η Επιτροπή μπορεί να επιβάλλει την προσκόμιση αδειών εξαγωγής ως προϋπόθεση για τις εξαγωγές προϊόντων του τομέα των σιτηρών, του ρυζιού, της ζάχαρης, του ελαιολάδου και των επιτραπέζιων ελιών, των φρέσκων και των κατεργασμένων οπωροκηπευτικών, του οίνου, του βοείου κρέατος, του χοιρείου κρέατος, του κρέατος αιγοπροβάτων, του κρέατος των πουλερικών, του γάλακτος και των γαλακτοκομικών προϊόντων, των αυγών και της γεωργικής αιθυλικής αλκοόλης. Η εξαγωγή ορισμένων προϊόντων μπορεί να στηρίζεται με τη χορήγηση επιστροφών κατά την εξαγωγή, οι οποίες καλύπτουν τη διαφορά μεταξύ των τιμών στη διεθνή αγορά και των τιμών της ΕΕ. Οι επιστροφές αυτές μπορούν να

διαφοροποιούνται ανάλογα με τον τόπο προορισμού και καθορίζονται από την Επιτροπή κατά τακτά χρονικά διαστήματα, λαμβανομένων υπόψη των τάσεων των αγορών της Ένωσης και των διεθνών αγορών. Οι επιστροφές κατά την εξαγωγή αποθεματοποιημένης βύνης, σιτηρών και βοείου κρέατος ρυθμίζονται από ειδικές διατάξεις. Καθορίζονται επίσης κανόνες σχετικά με τη διαχείριση των εξαγωγικών ποσοστώσεων στον τομέα του γάλακτος και των γαλακτοκομικών προϊόντων και την ειδική μεταχείριση κατά την εισαγωγή σε τρίτη χώρα.

Εφαρμόζεται το ευρωπαϊκό δίκαιο για τον ανταγωνισμό. Ωστόσο στο άρθρο 176 του Κανονισμού 1234/2007 προβλέπονται εξαιρέσεις, για τις οποίες η Επιτροπή δέχεται συμφωνίες ή εναρμονισμένες πρακτικές. Στον κανονισμό προβλέπονται επίσης τέτοιου είδους εξαιρέσεις στους τομείς των οπωροκηπευτικών και του καπνού.

Επιπροσθέτως εφαρμόζεται κατ' αρχήν στους γεωργικούς τομείς το ευρωπαϊκό καθεστώς κρατικών ενισχύσεων. Στον κανονισμό προβλέπονται ωστόσο ειδικές διατάξεις για τις κρατικές ενισχύσεις στον τομέα του γάλακτος και του οίνου. Η Επιτροπή επικουρείται από τη Διαχειριστική Επιτροπή για την Κοινή Οργάνωση των Γεωργικών Αγορών (ΕΝ).

Πριν από την έγκριση του παρόντος κανονισμού, κάθε γεωργικός τομέας είχε τη δική του κοινή οργάνωση αγοράς. Υπήρχε έτσι σε ευρωπαϊκό επίπεδο πλειάδα οργανώσεων γεωργικών αγορών. Το παρόν νομικό πλαίσιο απλοποιεί και ενοποιεί τις διαφορετικές ρυθμίσεις που ίσχυαν στο παρελθόν.

Η κοινοτική (ευρωπαϊκή) προτίμηση, δεύτερη μεγάλη αρχή της κοινής γεωργικής αγοράς, σημαίνει ότι τα προϊόντα ευρωπαϊκής προέλευσης προτιμώνται σχετικά με τα εισαγόμενα, κατά τρόπον ώστε να προστατεύεται η κοινή αγορά από εισαγωγές με χαμηλές τιμές καθώς και από τις διακυμάνσεις των παγκόσμιων τιμών. Αυτή η αρχή, η οποία είναι πολύ εξαπλωμένη σε όλον τον κόσμο, απαιτεί μέτρα τόσο στην εισαγωγή όσο και στην εξαγωγή. Καθόσον αφορά την εισαγωγή, η Ευρωπαϊκή Ένωση προσπαθεί να εξυψώσει τις τιμές των εισαγομένων προϊόντων τρίτων χωρών στο επίπεδο των τιμών που επικρατούν στην κοινή αγορά. Η διαφορά μεταξύ της τιμής της παγκόσμιας αγοράς και της ελάχιστης εγγυημένης τιμής μέσα στην ΕΕ καλυπτόταν άλλοτε από μεταβλητές εισφορές στην εισαγωγή, οι οποίες, μετά το Γύρο της Ουρουγουάης της Γενικής Συμφωνίας Δασμών και Εμπορίου (GATT), αντικαθίστανται προοδευτικά από σταθερούς τελωνειακούς δασμούς. Στο μέτρο που οι τιμές του εξωτερικού, επιβαρυνόμενες με τελωνειακούς δασμούς, βρίσκονται στο επίπεδο των εσωτερικών τιμών, οι έμποροι των χωρών μελών δεν έχουν συμφέρον να εφοδιάζονται στο εξωτερικό της ΕΕ και προτιμούν τα ευρωπαϊκά προϊόντα.

Ενώ, όμως, αυτό συνέβαινε ασφαλώς όταν επιβάλλονταν οι εισφορές στην εισαγωγή, είναι αμφίβολο ότι συμβαίνει με τους τελωνειακούς δασμούς που τις αντικατέστησαν.

Η Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου (GATT) τέθηκε σε ισχύ το 1947. Μαζί με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και τη Παγκόσμια Τράπεζα ήταν ένας από τους θεσμούς που δημιουργήθηκαν μετά τον πόλεμο για να ρυθμίσουν τη διεθνή οικονομία και να εμποδίσουν την επανεμφάνιση των καταστροφικών προστατευτικών πολιτικών που είχαν ακολουθηθεί μεταξύ των δύο πολέμων. Η GATT είχε την ευθύνη της επιτήρησης του διεθνούς εμπορίου προϊόντων και ιδίως την ελευθέρωσή του με τη μείωση, μέσω διαπραγματεύσεων, των δασμολογικών εμποδίων. Η αρμοδιότητα της GATT, ήταν, επομένως, αρκετά στενή στην αρχή, αλλά το πεδίο δράσης της διευρύνθηκε μετά τις επιτυχείς διαπραγματεύσεις του Γύρου της Ουρουγουάης και η ίδια τέθηκε υπό την αιγίδα του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ). Συμβαλλόμενα μέρη στις συμφωνίες της GATT ήταν τα κράτη μέλη της ΕΕ, αλλά, λόγω της κοινής εμπορικής πολιτικής, συμμετείχαν στις εργασίες της GATT - και από το 1995 του ΠΟΕ - σαν Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Η Επιτροπή είναι ο διαπραγματευτής και ο εκπρόσωπος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας/Ένωσης στον ΠΟΕ. Η ίδια η ΕΚ/ΕΕ έχει υπογράψει τις διεθνείς συμφωνίες που έχουν συναφθεί υπό την αιγίδα της GATT.

Οι χώρες της ΕΕ, όπως και οι άλλες εκβιομηχανισμένες χώρες, δέχτηκαν να κάνουν σημαντικές δασμολογικές παραχωρήσεις, ιδίως προς τις υπό ανάπτυξη χώρες, κατά τη διάρκεια διαδοχικών διαπραγματεύσεων, οι οποίες διεξήχθησαν μεταξύ του 1960 και του 1979 στα πλαίσια της Γενικής Συμφωνίας Δασμών και Εμπορίου [βλ. το τμήμα 5.2.2]. Χάρη στους «γύρους» Dillon (1960-1962) και Kennedy (1964-1967), οι τελωνειακοί δασμοί των χωρών που συμμετείχαν στις διαπραγματεύσεις μειώθηκαν κατά περίπου 50% [Συμφωνία και απόφαση 68/411]. Μετά από τις διαπραγματεύσεις του γύρου του Tokyo (1973-1979), αποφασίστηκε μια νέα μείωση των τελωνειακών δασμών κατά το ένα τρίτο, η οποία έπρεπε να πραγματοποιηθεί σε οκτώ στάδια, το τελευταίο των οποίων έληγε την 1η Ιανουαρίου 1987 [Συμφωνία και απόφαση 80/271]. Αυτές οι τελωνειακές εκπτώσεις αποτελούσαν μια σημαντική πρόοδο για τη διατήρηση ενός ελεύθερου διεθνούς εμπορικού συστήματος τη στιγμή που, στις αρχές της δεκαετίας του '80, η διεθνής οικονομία διερχόταν τη μεγαλύτερη κρίση της μεταπολεμικής περιόδου και παντού εξογκώνονταν οι προστατευτικές πιέσεις. Από το 1985, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα έπαιρνε μέρος δραστήρια στη διαδικασία ενός νέου κύκλου πολυμερών εμπορικών διαπραγματεύσεων στα πλαίσια

της GATT. Η έναρξη αυτού του γύρου έγινε στη συνδιάσκεψη της Punta del Este (Ουρουγουάη), τον Σεπτέμβριο του 1986.

Ο Γύρος της Ουρουγουάης περιλάμβανε στο πρόγραμμά του την αναθεώρηση των κανόνων και των πειθαρχιών της GATT καθώς και την επεξεργασία πολυμερών πειθαρχιών για τα λεγόμενα «νέα θέματα»: τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας τα συνδεδεμένα με τις εμπορικές συναλλαγές, τα επίσης συνδεδεμένα με τις εμπορικές συναλλαγές μέτρα επένδυσης καθώς και τις διεθνείς συναλλαγές υπηρεσιών. Η διαπραγμάτευση περιλάμβανε επίσης τα λεπτά θέματα της γεωργίας και της κλωστοϋφαντουργίας, οι εμπορικές συναλλαγές των οποίων αποτελούσαν μέχρι τότε το αντικείμενο ειδικών κανόνων, οι οποίοι έπρεπε πλέον να ενταχθούν προοδευτικά στην GATT. Η συμφωνία του Γύρου της Ουρουγουάης, που επιτεύχθηκε τον Δεκέμβριο 1993, ενδυνάμωσε τους κανόνες και τις πειθαρχίες του διεθνούς εμπορίου, χάρη κυρίως στη μεταρρύθμιση των διατάξεων για τη διασφάλιση, τις επιδοτήσεις, το αντιντάμπινγκ, το ισοζύγιο πληρωμών και τους κώδικες για τα πρότυπα και τις δημόσιες συμβάσεις. Όλες αυτές οι συμφωνίες της GATT έχουν ενσωματωθεί στο ευρωπαϊκό δίκαιο.

Η πρόσβαση στην αγορά των βιομηχανικών προϊόντων βελτιώθηκε σημαντικά με την ουσιαστική μείωση κατά τουλάχιστον 33% των δασμών που επιβάλλονταν από τις βιομηχανικές χώρες και πολλές αναπτυσσόμενες χώρες στους ακόλουθους τομείς: οικοδομικά υλικά, γεωργικά μηχανήματα, ιατροφαρμακευτικός εξοπλισμός, χάλυβας, μπίρα, οινοπνευματώδη, φαρμακευτικά προϊόντα, χαρτί, παιχνίδια, επίπλωση και κλωστοϋφαντουργία. Το μέσο επίπεδο των δασμών για τις βιομηχανικές χώρες έπεσε από 5% σε περίπου 3,5%, ενώ ήταν κοντά 40% το 1947, πριν από τους διάφορους κύκλους διαπραγματεύσεων της GATT. Συνολικά, σχεδόν 40% των βιομηχανικών εισαγωγών της Ευρωπαϊκής Ένωσης γίνονται πλέον χωρίς δασμούς. Από την πλευρά τους, οι υπό ανάπτυξη χώρες εφαρμόζουν ουσιαστικές μειώσεις των τελωνειακών δασμών τους επ' αυτών των προϊόντων, ενώ, πριν από το Γύρο της Ουρουγουάης, είχαν αναλάβει πολύ λίγες υποχρεώσεις. Η ΕΕ έπαιξε σημαντικό ρόλο στη σύναψη, τον Μάρτιο 1997, της συμφωνίας για τις τεχνολογίες της πληροφόρησης, χάρη στην οποία οι δασμοί για τα προϊόντα που συνδέονται με αυτές τις τεχνολογίες χωρών που αντιπροσωπεύουν το 92% του παγκόσμιου εμπορίου αυτών των προϊόντων καταργήθηκαν την 1η Ιανουαρίου του 2000 [Απόφαση 97/359 και κανονισμός 2216/97].

Ένα πρώτο βήμα έγινε για την απελευθέρωση του εμπορίου των υπηρεσιών. Είναι γνωστόν ότι το εμπόριο δεν περιορίζεται στις ανταλλαγές προϊόντων, αλλά αφορά επίσης,

και μάλιστα όλο και περισσότερο, τις υπηρεσίες, τομέα που αντιπροσωπεύει σχεδόν το ήμισυ του ΑΕΠ της ΕΕ. Η Γενική Συμφωνία για το Εμπόριο των Υπηρεσιών (GATS) περιλαμβάνει γενικούς κανόνες που διέπουν τις συναλλαγές υπηρεσιών, ειδικές διατάξεις για συγκεκριμένους τομείς υπηρεσιών καθώς και εθνικούς πίνακες που καθορίζουν τις υπηρεσίες και τις δραστηριότητες που κάθε χώρα δέχεται να ανοίξει στο εμπόριο, με ενδεχόμενους περιορισμούς.

Η συμφωνία GATS εφαρμόζει ιδίως τις αρχές: της μεταχείρισης του πλέον ευνοουμένου έθνους, αρχή σύμφωνα με την οποία όλες οι τρίτες χώρες πρέπει να έχουν την ίδια μεταχείριση της διαφάνειας ως προς την πρόσβαση στην αγορά και της εθνικής μεταχείρισης, που σημαίνει ότι μια επιχείρηση τρίτου κράτους δεν μπορεί να υφίσταται ανταγωνιστικά μειονεκτήματα σχετικά με μια εθνική επιχείρηση. Η συμφωνία χαράσσει για πρώτη φορά ένα πολυμερές πλαίσιο που βασίζεται σε ικανοποιητικούς κανόνες και περιλαμβάνει επαρκείς δεσμεύσεις για την ενεργοποίηση της διαδικασίας απελευθέρωσης. Ο οπτικοακουστικός τομέας περιλαμβάνεται στη GATS, πράγμα που σημαίνει ότι εφαρμόζονται και ως προς αυτόν οι κανόνες σχετικά με τη διαφάνεια και την ελευθέρωση της πρόσβασης. Η ΕΕ, όμως, δεν ανέλαβε καμιά υποχρέωση πρόσβασης στην αγορά της και επομένως εθνικής μεταχείρισης. Εξαιρέθηκε, επίσης, από τη μεταχείριση του πιο ευνοουμένου έθνους και επομένως δεν υποχρεούται να εφαρμόζει την ίδια μεταχείριση ως προς όλα τα κράτη. Οι υπηρεσίες βασικών τηλεπικοινωνιών καλύφθηκαν, τον Φεβρουάριο 1997, από το τέταρτο πρωτόκολλο της GATS με ένα ισορροπημένο σύνολο μέτρων που εφαρμόζουν την αρχή του πιο ευνοουμένου έθνους [Τέταρτο πρωτόκολλο και απόφαση 97/838]. Το πέμπτο πρωτόκολλο της GATS, που βασίζεται επίσης στην αρχή του πιο ευνοουμένου έθνους, εξασφαλίζει καλύτερη πρόσβαση σε χρηματοοικονομικές υπηρεσίες καλύπτουσες άνω του 95% του παγκόσμιου εμπορίου στους τομείς των τραπεζών, των ασφαλειών και των κινητών αξιών [Πέμπτο πρωτόκολλο και απόφαση 1999/61].

Οι διαπραγματεύσεις του Γύρου της Ουρουγουάης περιλάμβαναν επίσης την προστασία των εμπορικής φύσης δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας (Trade Related Intellectual Property - TRIPs). Η πνευματική ιδιοκτησία αντιπροσωπεύει ένα συνεχώς αυξανόμενο ποσοστό του διεθνούς εμπορίου, που αφορά, π.χ., τα φαρμακευτικά προϊόντα, τα λογισμικά, τα βιβλία και τους δίσκους. Η αύξηση του εμπορίου συμβαδίζει με την αύξηση των απατών, των αντιγράφων και των παραχαράξεων. Ένα άλλο πρόβλημα είναι η αθέμιτη εκμετάλλευση σημάτων και, στην περίπτωση των κρασιών και των τροφίμων, ορισμένων γεωγραφικών ενδείξεων. Τα συμπεράσματα του Γύρου της Ουρουγουάης

ενδυνάμωσαν τις υφιστάμενες διεθνείς συμφωνίες, όπως της Βέρνης και των Παρισίων για την προστασία των λογοτεχνικών και των καλλιτεχνικών έργων, οι οποίες υπόκεινται πλέον στις διαδικασίες διακανονισμού των διαφορών της GATT.

Η συμφωνία TRIPs ενδυνάμωσε τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας ως προς την προστασία των σημάτων κατασκευής ή εμπορίου, των βιομηχανικών σχεδίων και προτύπων, των ευρεσιτεχνιών και των γεωγραφικών ενδείξεων. Ένα σύνολο κανόνων θεσπίστηκε για την προστασία από τις εθνικές δικαιοδοσίες των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και η παραβίαση αυτών των δικαιωμάτων υπόκειται σε κυρώσεις σύμφωνα με τη διαδικασία διακανονισμού των διαφορών. Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα τροποποίησε τον κανονισμό για το κοινοτικό σήμα, προκειμένου ιδίως να ευθυγραμμιστεί με την υποχρέωση εθνικής μεταχείρισης, την οποία καθιερώνει η συμφωνία TRIPs [Κανονισμός 3288/94] Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, παρά το γεγονός ότι τα θέματα της συμφωνίας TRIPs υπάγονται κατά μεγάλο μέρος στην αρμοδιότητα των κρατών μελών, όταν μια διάταξη της συμφωνίας εφαρμόζεται σε καταστάσεις που εμπίπτουν τόσο στο εθνικό όσο και ευρωπαϊκό δίκαιο, το κοινό συμφέρον επιβάλλει να αποφεύγονται ερμηνευτικές αποκλίσεις και επομένως τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν να εφαρμόζουν τον κανονισμό για το κοινοτικό σήμα [υπόθεση C-53/96].

Ο Γύρος της Ουρουγουάης κατέληξε επίσης σε συμφωνία σχετικά με τις πολιτικές επενδύσεων που σχετίζονται με το εμπόριο (Trade Related Investment Measures - TRIMs). Ένας ενδεικτικός κατάλογος απαγορευομένων μέτρων περιέχεται στη συμφωνία και αφορά ιδίως θέματα, όπως οι κανόνες τοπικού περιεχομένου, η ισορροπία του εμπορικού ισοζυγίου και οι απαιτήσεις ως προς τις επιτόπιες πωλήσεις. Αυτά τα μέτρα πρέπει να καταργηθούν σταδιακά σε μια περίοδο δύο έως επτά ετών, ανάλογα με το στάδιο ανάπτυξης κάθε κράτους. Η συμφωνία TRIMs είναι ιδιαίτερα σημαντική για την ΕΕ, η οποία κατέχει το 36% των ξένων άμεσων επενδύσεων στον κόσμο και δέχεται το 19% αυτών των επενδύσεων στο έδαφός της.

Η συμφωνία για τις δημόσιες συμβάσεις, στην οποία μετέχουν η ΕΕ, οι ΗΠΑ, η Ιαπωνία και ένας περιορισμένος αριθμός άλλων χωρών, είναι ανοιχτή σε όλους και εμπνέεται πολύ, από τους ευρωπαϊκούς κανόνες για τις δημόσιες συμβάσεις. Η συμφωνία αυτή βασίζεται στην αρχή της «εθνικής μεταχείρισης», σύμφωνα με την οποία οι αλλοδαποί προμηθευτές αγαθών και υπηρεσιών οφείλουν να τυγχάνουν της ίδιας μεταχείρισης με τους εθνικούς προμηθευτές. Το άνοιγμα αφορά καταρχήν τους τομείς του

ύδατος, των λιμένων, των αερολιμένων, του ηλεκτρισμού και των αστικών μεταφορών, αλλά όλες οι χώρες δεν έχουν αναλάβει υποχρεώσεις ως προς όλους αυτούς τους τομείς.

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου (ΠΟΕ), ο οποίος συστήθηκε το 1995, αντικατέστησε την GATT και καλείται να διευθετεί τις διαφορές σε πολυμερές πλαίσιο [Συμφωνία και απόφαση 94/800]. Στην πραγματικότητα, ο ΠΟΕ συγκεντρώνει στο πλαίσιο ενιαίας δομής διαδικασίας λήψης αποφάσεων και διοίκησης, τις τρεις συμφωνίες στις οποίες κατέληξε ο Γύρος της Ουρουγουάης: τη γενική συμφωνία για τις εμπορευματικές συναλλαγές (GATT), τη γενική συμφωνία για το εμπόριο των υπηρεσιών (GATS) και τη συμφωνία για τα εμπορικής φύσεως δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας (TRIPs). Ο ΠΟΕ βασίζεται στις εργασίες υπουργικής συνόδου που συνέρχεται τουλάχιστον μια φορά ανά διετία, και ενός γενικού συμβουλίου αποτελούμενου από τους εκπροσώπους όλων των χωρών μελών. Η Ευρωπαϊκή Ένωση και όλα τα κράτη μέλη της αποτελούν μέλη του ΠΟΕ. Ένας κώδικας συμπεριφοράς ρυθμίζει τις λεπτομέρειες της συμμετοχής της ΕΕ και των κρατών μελών της όσον αφορά θέματα υπαγόμενα σε μεικτή αρμοδιότητα.

Ο ΠΟΕ είναι ανοικτός σε όλες τις χώρες που αποδέχονται όλους τους κανόνες του Γύρου της Ουρουγουάης, πράγμα που αυξάνει την ασφάλεια του διεθνούς συστήματος των συναλλαγών, δεδομένου ότι όλες οι χώρες μέλη αυτού του Οργανισμού γνωρίζουν απόλυτα τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους καθώς και εκείνα των εταίρων τους. Το εθνικό δίκαιο κάθε συμβαλλόμενης χώρας πρέπει να είναι συναφές με εκείνο του ΠΟΕ, έτσι ώστε να αποκλείονται οι μονομερείς ενέργειες.

Η ενιαία δομή του ΠΟΕ επιτρέπει τη λειτουργία ενός ολοκληρωμένου συστήματος επίλυσης των διαφορών (SIRD). Τα μέρη δεν αποφασίζουν τα ίδια για τις παραβιάσεις και εξαρτώνται απόλυτα από τις διατάξεις του κανονισμού επίλυσης των διαφορών για κάθε ζήτημα, περιλαμβανομένου του καθορισμού των εμπορικών αντιποίνων. Η συμφωνία προβλέπει, εξάλλου, τη θέσπιση διαδικασίας προσφυγής που επιτρέπει την ενδεχόμενη αναθεώρηση των συμπερασμάτων των επιτροπών εμπειρογνομόνων (panels) πρώτου βαθμού δικαιοδοσίας. Ένα Συμβούλιο διακανονισμού των διαφορών επιβλέπει τις διαδικασίες. Τα μέτρα διασφάλισης επιτρέπονται, αλλά η χρήση τους είναι περιορισμένη τόσο ως προς τη συχνότητα όσο και ως προς τη διάρκεια του μέτρου. Μια Επιτροπή Διασφαλίσεων εποπτεύει όλα τα λαμβανόμενα μέτρα για να εξασφαλίζει τη συνάφεια τους με τη συμφωνία. Ένας κανονισμός ΕΚ ορίζει τα μέτρα που μπορεί να λάβει η ΕΚ/ΕΕ μετά από έκθεση που εγκρίνει το όργανο επίλυσης διαφορών του ΠΟΕ σχετικά με μέτρα αντιντάμπινγκ και αντεπιδότησεων [Κανονισμός 1515/2001]. Μια από τις πρώτες

διαδικασίες τις οποίες κίνησε η ΕΕ αφορούσε την παράλειψη των ΗΠΑ να καταργήσουν το νόμο αντιντάμπινγκ του 1916 [Ανακοίνωση της Επιτροπής]. Από την πλευρά τους, οι Ηνωμένες Πολιτείες πάλεψαν εντός του ΠΟΕ και πέτυχαν τροποποίηση της ευρωπαϊκής νομοθεσίας για την κοινή οργάνωση της αγοράς της μπανάνας [Κανονισμός 1234/2007 και Συμφωνία Γενεύης] και για τα κρέατα που παράγονται με τη βοήθεια ορμονών [Οδηγία 96/22].

1.4 Η χρηματοοικονομική αλληλεγγύη

Η τρίτη βασική αρχή της κοινής γεωργικής αγοράς είναι εκείνη της χρηματοοικονομικής αλληλεγγύης, δηλαδή της κοινής οικονομικής διαχείρισης των δαπανών που συνεπάγεται η εφαρμογή μιας κοινής αγροτικής πολιτικής, με βάση τους κοινούς πόρους της Κοινότητας. Οι δαπάνες αυτές, σε κάθε χώρα, δεν θα καλύπτονται από πόρους της ίδιας της χώρας, αλλά από το κοινό ταμείο που συνίσταται για το σκοπό αυτό. Αυτό είναι το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Εγγυήσεων (ΕΓΓΕ), σύμφωνα με το καταστατικό ίδρυσης του οποίου, τα κράτη μέλη είναι αλληλεγγύως υπεύθυνα για τις χρηματοοικονομικές συνέπειες της πολιτικής των γεωργικών αγορών. Εφόσον η Κοινότητα οργανώνει τις γεωργικές αγορές, καθορίζει και εφαρμόζει μέσα παρέμβασης σε αυτές τις αγορές, είναι λογικό το να είναι υπεύθυνη για τις χρηματοοικονομικές συνέπειες αυτών των μέτρων. Το ΕΓΓΕ φέρει έτσι το βάρος όλων των δαπανών, τις οποίες απαιτούν οι κοινές οργανώσεις της αγοράς. Αντίστροφα, οι τελωνειακοί δασμοί, οι οποίοι καταβάλλονται στα σύνορα της ΕΕ επί των εισαγωγών από τρίτες χώρες δεν πηγαίνουν στους εθνικούς προϋπολογισμούς, αλλά αποτελούν έσοδο του προϋπολογισμού της Ένωσης.

Οι κλασικοί διεθνείς οργανισμοί, όπως ο ΟΗΕ ή ο ΟΟΣΑ, χρηματοδοτούνται από τις συνεισφορές των κρατών μελών τους. Οι οικονομικές ανάγκες τους περιορίζονται στις περισσότερες περιπτώσεις στις δαπάνες προσωπικού και λειτουργίας. Όταν αναλαμβάνουν ειδικές αποστολές δράσης, η χρηματοδότηση τους εξασφαλίζεται «κατ' αποκοπή» από εκείνα τα κράτη μέλη που τις έχουν εγκρίνει. Δεν γίνεται ποτέ λόγος σε τέτοιες οργανώσεις για μεταβίβαση προς αυτές χρηματοδοτικών πόρων. Η Ευρωπαϊκή Ένωση, αντίθετα, παρόλο που δεν είναι τυπικά οργάνωση ομοσπονδιακού τύπου, εφαρμόζει ήδη πολλές πολιτικές ομοσπονδιακού τύπου, οι οποίες απαιτούν μια μεταβίβαση πόρων από το εθνικό στο υπερεθνικό πεδίο.

Ορισμένες από τις κοινές πολιτικές της Ευρωπαϊκής Κοινότητας/Ένωσης επενεργούν σαφώς προς το συμφέρον των ισχυρότερων και πλουσιότερων κρατών μελών. Πρόκειται ιδίως για τις πολιτικές που αφορούν την εσωτερική αγορά, τον ανταγωνισμό και τη φορολογία, γιατί ανοίγουν τις αγορές των πτωχότερων και λιγότερο ανεπτυγμένων κρατών μελών στα προϊόντα και τις υπηρεσίες τους. Γι' αυτό χρειάζονται άλλες πολιτικές, οι οποίες να εξισορροπούν τα οφέλη της διαδικασίας ολοκλήρωσης, κάνοντας μεταβιβάσεις κεφαλαίων προς όφελος των πτωχότερων κρατών μελών: π.χ. οι πολιτικές για τη γεωργία, την περιφερειακή ανάπτυξη και την κοινωνική πρόνοια. Αυτές οι μεταβιβάσεις κεφαλαίων ωφελούν επίσης και τα πλουσιότερα κράτη μέλη, γιατί επιτρέπουν στους πτωχότερους εταίρους των να αγοράζουν περισσότερα προϊόντα και υπηρεσίες από αυτά. Αυτή η ζυγοστάθμιση των ωφελειών των κρατών μελών, η οποία, μεταξύ άλλων, διακρίνει ένα σχέδιο πολυεθνικής ολοκλήρωσης από μια ζώνη ελεύθερου εμπορίου, επιτυγχάνεται χάρη στον προϋπολογισμό της Ένωσης.

Η εφαρμογή πολλών κοινών πολιτικών απαιτεί, πράγματι, όχι μόνον νομικά αλλά και οικονομικά μέσα. Ασφαλώς, όχι όλες οι κοινές πολιτικές απαιτούν κοινή χρηματοδότηση. Οι κοινές πολιτικές στους τομείς του ανταγωνισμού ή της φορολογίας, π.χ., βασίζονται σχεδόν αποκλειστικά σε νομικά μέσα. Αλλά, η πραγματοποίηση των περισσότερων κοινών πολιτικών απαιτεί ένα μείγμα νομικών και οικονομικών μέσων. Π.χ., οι κοινές πολιτικές στους τομείς της περιφερειακής ανάπτυξης, της εκπαίδευσης ή της ενίσχυσης σε υπανάπτυκτες χώρες θα ήταν πολύ περιορισμένες χωρίς ευρωπαϊκή χρηματοδότηση των κοινών προγραμμάτων τους. Δεν θα υπήρχαν κοινές πολιτικές γεωργίας και αλιείας, όπως τις γνωρίζουμε, χωρίς κοινή ενίσχυση των τιμών ή/και των εισοδημάτων. Είναι θέμα πολιτικής εκτίμησης εάν πρέπει να υπάρχει περισσότερη ή λιγότερη κοινή χρηματοδότηση αυτής ή εκείνης της κοινής πολιτικής και αυτή η εκτίμηση είναι το θέμα μακρών διαβουλεύσεων, οι οποίες γίνονται κάθε χρόνο από πολιτικούς όλων των κρατών μελών στο Συμβούλιο και το Κοινοβούλιο. Το αποτέλεσμα αυτής της πολυεθνικής πολιτικής διαβούλευσης καταγράφεται στον προϋπολογισμό της Ένωσης.

Στην αρχική Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα οι εισφορές των κρατών μελών καθορίζονταν βάσει του ΑΕΠ των κρατών μελών και άλλων κριτηρίων. Η Συνθήκη ΕΟΚ προέβλεπε την αντικατάσταση των αρχικών εισφορών των κρατών μελών με ίδια έσοδα μετά την εγκαθίδρυση του κοινού τελωνειακού δασμολογίου. Αυτό ήταν μια «επενέργεια διάχυσης» της τελωνειακής ένωσης [Απόφαση 70/243]. Λόγω ακριβώς αυτής της ένωσης, ή χώρα εισαγωγής ενός εμπορεύματος τρίτης χώρας δεν είναι πάντα η χώρα τελικού

προορισμού του εμπορεύματος αυτού. Οι τελωνειακοί δασμοί εισπράττονται έτσι συχνά από χώρα άλλη από εκείνη της τελικής κατανάλωσης του προϊόντος. Η καταβολή των εσόδων απ' όλους τους τελωνειακούς δασμούς που εισπράττουν τα κράτη μέλη στην Κοινότητα (τώρα στην Ένωση) επιτρέπει την εξουδετέρωση αυτών των φαινομένων. Αυτό είναι επιπλέον ένα στοιχείο ομοσπονδιακού τύπου που επίσης διαφοροποιεί μια τελωνειακή ένωση από μια ζώνη ελεύθερων συναλλαγών.

Όμως, μετά την πραγματοποίηση της τελωνειακής ένωσης το 1968, η σημασία των τελωνειακών δασμών μειωνόταν συνεχώς καθώς αυτοί καταργούνταν ή μειώνονταν προοδευτικά στα πλαίσια της Διεθνούς Συμφωνίας Δασμών και Εμπορίου (GATT) και διάφορων τελωνειακών παραχωρήσεων προς αναπτυσσόμενες χώρες. Γι' αυτό το λόγο αποφασίστηκε, το 1970, να χρησιμοποιηθεί σαν συμπληρωματική πηγή εσόδων της Κοινότητας/Ένωσης ένα μέρος του φόρου προστιθέμενης αξίας (ΦΠΑ). Αυτός ο φόρος, του οποίου το αντικείμενο είναι ομοιόμορφο σε όλα τα κράτη μέλη λαμβάνει υπόψη την οικονομική δύναμη των πολιτών των κρατών μελών εφόσον επιβάλλεται στην κατανάλωση. Το ομοιόμορφο φορολογικό αντικείμενο πάνω στο οποίο υπολογίζονται τα μέρη του ΦΠΑ, που τα κράτη μέλη πρέπει να εκχωρήσουν στην ΕΕ, αποτελείται απ' όλες τις πωλήσεις αγαθών ή τις παροχές υπηρεσιών μέσα στην ΕΕ [Απόφαση 88/376].

Από το 2001, το σύστημα ιδίων πόρων της Ευρωπαϊκής Ένωσης βασίζεται στα εξής στοιχεία [Απόφαση 2007/436]:

- το ανώτατο όριο των ιδίων πόρων είναι το 1,27% του ακαθάριστου εγχώριου εισοδήματος (ΑΕΕ) της ΕΚ/ΕΕ (+/- 70% των πόρων)·
- οι λεγόμενοι παραδοσιακοί ίδιοι πόροι - κυρίως τελωνειακοί δασμοί και γεωργικά τέλη - μείον 25% των εισπραττομένων ποσών που παρακρατούν τα κράτη μέλη για να καλύψουν τις δαπάνες είσπραξης (+/- 15% των πόρων)·
- 0,50% του πόρου ΦΠΑ, με επιδίωξη διαφοροποίησης υπέρ των λιγότερο ευπόρων κρατών μελών (+/- 15% των πόρων)·
- τεχνικές προσαρμογές που αποβλέπουν στη διόρθωση των δημοσιονομικών ανισορροπιών υπέρ του Ηνωμένου Βασιλείου, δηλαδή επιστροφές πόρων σε αυτή τη χώρα που ανάγονται στην περίφημη πολεμική κραυγή της Πρωθυπουργού της Βρετανίας Μάργκαρετ Θάτσερ: «Θέλω τα λεφτά μου πίσω».

Πάντως, οι δαπάνες της Ένωσης δεν αντιπροσωπεύουν παρά μόνον λίγο πάνω από το 1% του συνολικού ακαθάριστου εγχώριου εισοδήματος των κρατών μελών. Πάνω από 90% των εσόδων της Ευρωπαϊκής Ένωσης ανακατανέμονται στα 28 κράτη μέλη (με την

Κροατία από 1η Ιουλίου 2013) και χρησιμεύουν στη χρηματοδότηση των διαφόρων κοινών πολιτικών (αναδιανεμητική λειτουργία του προϋπολογισμού της Ένωσης). Έτσι, από ένα σύνολο 150,9 δισεκατομμυρίων € σε πιστώσεις υποχρεώσεων του προϋπολογισμού του 2013, οι σημαντικότερες αναλήψεις υποχρεώσεων ήταν: 70,6 δισεκατομμύρια € (46,8% του συνόλου) για τη βιώσιμη ανάπτυξη, συμπεριλαμβανομένης της ανταγωνιστικότητας, της έρευνας, των δικτύων ενέργειας και μεταφορών, της εκπαίδευσης και της κατάρτισης· 54,5 δισεκατομμύρια € (36,1%) για τη συνοχή, την ανάπτυξη και την απασχόληση σε περιφερειακό επίπεδο· 60,2 δισεκατομμύρια € (39,8%) για τους φυσικούς πόρους, συμπεριλαμβανομένης της γεωργίας, της αγροτικής ανάπτυξης και του περιβάλλοντος· 2,1 δισεκατομμύρια € (1,4%) για την ιθαγένεια, την ελευθερία, την ασφάλεια και τη δικαιοσύνη. 9,6 δισεκατομμύρια € (6,4%) διατίθενται σε δράσεις της ΕΕ εκτός των κρατών μελών, συμπεριλαμβανομένων των ενισχύσεων προέκταξης για υποψήφιες και πιθανές υποψήφιες χώρες, της πολιτικής γειτονίας, της ενίσχυσης στην ανάπτυξη και των ανθρωπιστικών ενεργειών στον κόσμο. Τα διοικητικά έξοδα των θεσμικών οργάνων της ΕΕ ανέρχονταν σε 8,4 δισεκατομμύρια (5,6% των συνολικών δαπανών).

Το Πολυετές Δημοσιονομικό Πλαίσιο (ΠΔΠ) αποτελεί το μακροπρόθεσμο πλαίσιο προϋπολογισμού της ΕΕ το οποίο μεταφράζει τις πολιτικές προτεραιότητες της Ένωσης για μια περίοδο τουλάχιστον πέντε ετών σε οικονομικούς όρους. Το ΠΔΠ επιβάλλει δημοσιονομική πειθαρχία διασφαλίζοντας ότι οι δαπάνες της Ένωσης αναπτύσσονται με τρόπο προβλέσιμο και εντός των ορίων των Ιδίων Πόρων της. Διευκολύνει επίσης τη διαδικασία επίτευξης συμφωνίας για τον ετήσιο προϋπολογισμό της ΕΕ μεταξύ του Συμβουλίου και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, που είναι τα δύο αρμόδια θεσμικά όργανα για τον προϋπολογισμό της Ένωσης.

Κατ' έτος, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ετοιμάζει το προσχέδιο του προϋπολογισμού και το υποβάλλει στο Συμβούλιο τον Απρίλιο ή στις αρχές Μαΐου, λαμβάνοντας υπόψη τις ισχύουσες χρηματοοικονομικές προοπτικές και τις κατευθυντήριες γραμμές για το επόμενο έτος. Οι αρχές του προϋπολογισμού, που αποτελούνται από το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, μπορούν να τροποποιήσουν και τελικά να υιοθετήσουν το σχέδιο του προϋπολογισμού. Το Κοινοβούλιο έχει τον τελευταίο λόγο, εφόσον μπορεί να απορρίψει τον προϋπολογισμό, οπότε ισχύει ένα σύστημα δωδεκατημορίων, έως ότου επέλθει συμφωνία μεταξύ των δύο αρχών του προϋπολογισμού. Μια διοργανική συμφωνία μεταξύ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, του Συμβουλίου και της Επιτροπής επιδιώκει την εφαρμογή της δημοσιονομικής πειθαρχίας και τη βελτίωση της διεξαγωγής της ετήσιας

διαδικασίας του προϋπολογισμού, τη διοργανική συνεργασία στον τομέα του προϋπολογισμού, καθώς και την εξασφάλιση χρηστής δημοσιονομικής διαχείρισης [τροποποιηθείσα τελευταία από απόφαση 2009/407].

Η Συνθήκη της Λισαβόνας κατάργησε τη διαφορά μεταξύ «υποχρεωτικών δαπανών» (δηλαδή αυτών που απορρέουν από τις Συνθήκες και των αποφάσεων που έχουν παρθεί βάσει αυτών) και «μη υποχρεωτικών» δαπανών», πράγμα που σημαίνει ότι τώρα πλέον το Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο έχουν ίσες εξουσίες ως προς την υιοθέτηση του προϋπολογισμού (άρθρα 14 ΣΕΕ και 314 ΣΛΕΕ), ο οποίος μετονομάστηκε από «προϋπολογισμό των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων» σε «προϋπολογισμό της Ένωσης» (άρθρο 310 ΣΛΕΕ).

Η διαχείριση του προϋπολογισμού της Ένωσης έχει ανατεθεί στην Επιτροπή (άρθρο 317 ΣΛΕΕ, πρώην άρθρο 274 ΣΕΚ) και εκτελείται σύμφωνα με έναν χρηματοοικονομικό κανονισμό, ο οποίος συγκεντρώνει σε μια ενιαία νομική πράξη το σύνολο των αρχών και των βασικών διατάξεων που διέπουν την κατάρτιση και την εκτέλεση του προϋπολογισμού, καθώς και τον έλεγχο των δημόσιων οικονομικών, επιδιώκοντας να εξασφαλίσει την αποτελεσματική διαχείριση και τον αποτελεσματικό έλεγχο των χρημάτων των ευρωπαϊών φορολογουμένων [Κανονισμός 1605/2002, αντικατασταθείς από τον κανονισμό 966/2012 και κανονισμός 1268/2012]. Το άρθρο 325 της ΣΛΕΕ (πρώην άρθρο 280 της ΣΕΚ) ορίζει ότι τα κράτη μέλη πρέπει να συνεργάζονται μεταξύ τους και με την Επιτροπή για την προστασία των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης και να λαμβάνουν τα ίδια μέτρα καταπολέμησης της απάτης κατά των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης με εκείνα που λαμβάνουν για την καταπολέμηση της απάτης κατά των ιδίων οικονομικών συμφερόντων [COM/2000/358].

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο γενικός προϋπολογισμός της Ένωσης παρέχει εγγυήσεις στους χρηματοδότες για τα δάνεια που συνάπτονται στα πλαίσια των διαφόρων χρηματοδοτικών μέσων, όπως η ενίσχυση του ισοζυγίου πληρωμών ή η χρηματοοικονομική ενίσχυση προς ορισμένες τρίτες χώρες. Ένα ταμείο εγγυήσεων για τις εξωτερικές δράσεις αποσκοπεί στην εξόφληση των πιστωτών της Ένωσης σε περίπτωση αδυναμίας πληρωμής του δικαιούχου δανείου που έχει χορηγήσει ή εγγυηθεί η Ένωση ή η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων υπέρ τρίτων χωρών [Κανονισμός 480/2009].

Σε έκθεση σχετικά με τη λειτουργία του συστήματος των ιδίων πόρων η Επιτροπή καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η διόρθωση που παραχωρήθηκε στο Ηνωμένο Βασίλειο θα πρέπει να αντικατασταθεί από έναν «γενικευμένο διορθωτικό μηχανισμό». Αφετέρου, η

έκθεση προτείνει την καθιέρωση, έως το 2014, ενός νέου συστήματος χρηματοδότησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το οποίο θα έγκειται σε έναν κύριο φορολογικό πόρο, βασισμένο στη φορολόγηση της κατανάλωσης ενέργειας, το φόρο προστιθέμενης αξίας (ΦΠΑ) ή το φόρο επί των επιχειρήσεων. Στη συνεδρίαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου των Βρυξελλών (15-16 Δεκεμβρίου 2005), το Ηνωμένο Βασίλειο δέχτηκε μια μείωση, κατά τη διάρκεια της περιόδου 2007-13, 10,5 δισεκατομμυρίων ευρώ της αύξησης των επιστροφών, από τις οποίες ωφελείται από το 1984 και την αποσύνδεση των επιστροφών από τις δαπάνες διεύρυνσης έως το 2013. Επομένως, ο υπολογισμός της διόρθωσης υπέρ του Ηνωμένου Βασιλείου θα προσαρμοστεί αφαιρώντας σταδιακά τις δαπάνες που κατανέμονται στα κράτη μέλη τα οποία προσχώρησαν στην ΕΕ μετά την 30ή Απριλίου 2004, εκτός από τις γεωργικές δαπάνες και τις δαπάνες αγροτικής ανάπτυξης [Απόφαση 2007/436].

Όπως συμβαίνει και με άλλα δημόσια ταμεία, ο προϋπολογισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης κινδυνεύει από τους απατεώνες που εκτρέπουν ποσά, τα οποία θα έπρεπε κανονικά να καταβληθούν στην Ένωση. Επομένως, η διαχείριση του προϋπολογισμού της Ένωσης υπόκειται σε πολλούς ελέγχους. Η Επιτροπή έχει αναπτύξει ένα πληροφορικό σύστημα με βάση την κεντρική τράπεζα δεδομένων IRENE, που συγκεντρώνει όλες τις ύποπτες περιπτώσεις που κοινοποιούν τα κράτη μέλη για όλους τους τομείς του προϋπολογισμού. Θέσπισε μια στρατηγική για την καταπολέμηση της απάτης και ένα ετήσιο πρόγραμμα εργασίας σ' αυτόν τον τομέα [COM/94/92 και COM/95/23]. Επίσης, εγκατέστησε μια συμβουλευτική επιτροπή για τον συντονισμό στον τομέα της καταπολέμησης της απάτης, που αποτελεί ένα φόρουμ για την παρακολούθηση των σημαντικότερων περιπτώσεων απάτης και τη συζήτηση οριζόντιων θεμάτων πρόληψης και καταστολής [Απόφαση 94/140] και το Ευρωπαϊκό Γραφείο κατά των Απατών (OLAF), ένα ανεξάρτητο σώμα, του οποίου τα μέλη ορίζονται με απόφαση του Κοινοβουλίου, του Συμβουλίου και της Επιτροπής [Απόφαση 1999/352, τροποποιούμενη τελευταία από απόφαση 2013/478], προκειμένου να διεξάγουν έρευνες σχετικά με τα χρηματοοικονομικά συμφέροντα της Ένωσης [Κανονισμός 883/2013]. Το πρόγραμμα Hercule ενισχύει ενέργειες στον τομέα της προστασίας των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης, ιδίως ενέργειες κατάρτισης, τεχνικής βοήθειας, ανάπτυξης και διάδοσης των γνώσεων και ανταλλαγές δεδομένων στον εν λόγω τομέα [Απόφαση 804/2004]. Τέλος και κυρίως, η Επιτροπή θέσπισε κανονισμούς σχετικά με τις παρατυπίες και την αναζήτηση των εσφαλμένα καταβληθέντων ποσών στα κράτη μέλη στα πλαίσια των χρηματοδοτήσεων

των διαρθρωτικών πολιτικών και του Ταμείου Συνοχής [Κανονισμός 1828/2006], καθώς και της κοινής γεωργικής πολιτικής [Κανονισμός 1848/2006].

Πάντως, η καταπολέμηση της απάτης απαιτεί μια καλή συνεργασία μεταξύ των εθνικών διοικήσεων και της ευρωπαϊκής. Πράγματι, όπως οι εθνικοί τελώνες είναι στην ουσία τελώνες της Ένωσης, έτσι και οι εθνικοί υπάλληλοι καταπολέμησης των απατών πρέπει να είναι επίσης όργανα διαχείρισης του προϋπολογισμού της Ένωσης. Με βάση αυτή την υπόθεση, ο κανονισμός για την προστασία των οικονομικών συμφερόντων των Κοινοτήτων (τόρα της Ένωσης) ίδρυσε ένα κοινό νομικό πλαίσιο για την καταστολή της σπατάλης και της υπεξαίρεσης ευρωπαϊκών πόρων, ώστε να διαφυλάσσονται καλύτερα τα χρήματα των φορολογουμένων [Κανονισμός 2988/95]. Εφαρμόζεται σε όλες τις ατασθαλίες σχετικά με τις κοινές πολιτικές είτε αφορούν τα έσοδα, είτε τις δαπάνες του προϋπολογισμού. Προς συμπλήρωση αυτού του κανονισμού, μια σύμβαση σχετικά με την προστασία των οικονομικών συμφερόντων των Κοινοτήτων που υπογράφηκε με βάση τον τίτλο VI της ΣΕΕ, προβλέπει την εισαγωγή στην ποινική νομοθεσία των κρατών μελών της ειδικής έννοιας της «απάτης εις βάρος των οικονομικών συμφερόντων των Κοινοτήτων» και αποσκοπεί στην εξασφάλιση σύγκλισης των συστημάτων επιβολής κυρώσεων.

Η μεταρρύθμιση της ΚΓΠ, το 1992, η οποία κατέστησε δυνατή την επίτευξη της γεωργικής συμφωνίας της GATT, επηρέασε τις βασικές αρχές της ΚΓΠ, εφόσον συμπλήρωσε το αρχικό σύστημα της στήριξης των τιμών με ένα σύστημα άμεσης στήριξης των γεωργικών εισοδημάτων. Εισήγαγε, πράγματι, ένα μεικτό σύστημα: η στήριξη των τιμών μειώνεται, αλλά το εισόδημα των γεωργών διατηρείται στο προηγούμενο επίπεδο με επιδοτήσεις. Η νέα πολιτική αγροτικής ανάπτυξης επιδιώκει να εγκαθιδρύσει ένα συνεκτικό και βιώσιμο πλαίσιο για τις αγροτικές δραστηριότητες της Ευρώπης. Συμπληρώνει τις μεταρρυθμίσεις που έγιναν στους τομείς της αγοράς προωθώντας έναν ανταγωνιστικό και πολυ-λειτουργικό αγροτικό τομέα με μια ολοκληρωμένη στρατηγική για την αγροτική ανάπτυξη. Ενώ η εισαγωγή του ευρώ ενίσχυσε την ενότητα της αγοράς, η τρίτη και η τέταρτη μεταρρύθμιση της ΚΓΠ επηρέασαν σημαντικά τις αρχές της ευρωπαϊκής προτίμησης και της χρηματοοικονομικής αλληλεγγύης. Οι βασικές αρχές της νέας πολιτικής είναι η αποκέντρωση των ευθυνών - που ενδυναμώνουν την επικουρικότητα και τη σύμπραξη - και η ευκαμψία του προγραμματισμού που βασίζεται σε έναν κατάλογο δράσεων, οι οποίες εφαρμόζονται από τα κράτη μέλη ανάλογα με τις ειδικές ανάγκες τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑ

2.1 Γενικά

Η διαχείριση της αγροτικής ανάπτυξης στην Ελλάδα αποτελεί αρμοδιότητα του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, το οποίο έχει συστήσει ειδική διαχειριστική αρχή του προγράμματος. Η πολιτική αγροτικής ανάπτυξης της Ελλάδας καθορίζεται στο Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο (ΕΣΣ) για την Αγροτική Ανάπτυξη. Το πρόγραμμα περιγράφεται σε ένα ενιαίο Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης (ΠΑΑ) που καλύπτει όλη τη χώρα. Ένας διαπιστευμένος οργανισμός πληρωμών, ο Ελληνικός Οργανισμός Αγροτικών Πληρωμών (ΟΠΕΚΕΠΕ), είναι αρμόδιος για την υλοποίηση του προγράμματος πληρωμών προς όλους τους αγροτικούς δικαιούχους..

Οι στρατηγικοί στόχοι του ελληνικού ΠΑΑ είναι οι εξής:

- Διατήρηση και βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της γεωργίας, της δασοκομίας και του τομέα των τροφίμων
- Προστασία του περιβάλλοντος και βιώσιμη διαχείριση των φυσικών πόρων
- Βελτίωση της ποιότητας ζωής στις αγροτικές περιοχές και προώθηση της διαφοροποίησης των αγροτικών οικονομιών
- Ανάπτυξη τοπικών δυνατοτήτων απασχόλησης και διαφοροποίηση των αγροτικών οικονομιών μέσω του "Leader".

Τα σχετικά επίσημα έγγραφα που καθορίζουν λεπτομερώς τους στόχους αυτούς είναι:

- Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο (ΕΣΣ) της Ελλάδας
- Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης (ΠΑΑ) της Ελλάδας

Η Αγροτική πολιτική στην Ελλάδα καθορίζεται μέσα από τέσσερις άξονες:

- Άξονας 1: "Διατήρηση και βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της γεωργίας, της δασοκομίας και του αγροδιατροφικού τομέα"
- Άξονας 2: "Προστασία του περιβάλλοντος και αειφόρος διαχείριση των φυσικών πόρων"
- Άξονας 3: "Ποιότητα ζωής στις αγροτικές περιοχές και διαφοροποίηση της αγροτικής οικονομίας"
- Άξονας 4: "Δημιουργία τοπικών ικανοτήτων για την απασχόληση και την διαφοροποίηση στις αγροτικές περιοχές μέσω της προσέγγισης Leader"

2.2 Πρώτος άξονας της αγροτικής πολιτικής στην Ελλάδα

Οι παρεμβάσεις του Άξονα στοχεύουν κυρίως στην αναστροφή της ηλικιακής διάρθρωσης και του μικρού μεγέθους των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, στην αναδιάρθρωση και ανάπτυξη των επιχειρηματικών δομών μέσω της προώθησης του τεχνολογικού εξοπλισμού και της καινοτομίας, στην αναβάθμιση και βελτίωση των υποδομών του πρωτογενή τομέα και στην ανάπτυξη δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού για την προσαρμογή του στις νέες απαιτήσεις.

Ο Άξονας 1 είναι δεύτερος σε χρηματοδοτική βαρύτητα με 39,4%. Η υψηλή χρηματοδοτική βαρύτητα οφείλεται στο γεγονός ότι περιλαμβάνει τέσσερις διακριτές ενότητες ομάδες μέτρων, η κάθε μια εκ των οποίων στοχεύει στη βελτίωση των βασικών παραμέτρων που συνθέτουν την ανταγωνιστικότητα και συγκεκριμένα :

Α. Μέτρα που στοχεύουν στην προώθηση της γνώσης και βελτίωση του ανθρώπινου δυναμικού, με χρηματοδοτική βαρύτητα 10,9% επί των πιστώσεων του Άξονα,

Β. Μέτρα, που στοχεύουν στην αναδιάρθρωση και ανάπτυξη φυσικού δυναμικού και στην προώθηση καινοτομίας, με χρηματοδοτική βαρύτητα 76,7% επί των πιστώσεων του Άξονα,

Γ. Μέτρα που στοχεύουν στη βελτίωση της ποιότητας γεωργικής παραγωγής και των προϊόντων, με χρηματοδοτική βαρύτητα 1,4% επί των πιστώσεων του Άξονα, καθώς και Μεταβατικά μέτρα (το νέο μέτρο για τον καπνό) «Εκμεταλλεύσεις υπό αναδιάρθρωση, λόγω μεταρρύθμισης Κοινής Οργάνωσης Αγοράς», με χρηματοδοτική βαρύτητα 11% επί των πιστώσεων του Άξονα,

Τα μέτρα 121 «Εκσυγχρονισμός γεωργικών εκμεταλλεύσεων», (πρώτο σε χρηματοδοτική βαρύτητα με 33% μέτρο του Άξονα), και 123Α «Προστιθέμενη αξία γεωργικών προϊόντων» & 123Β «Προστιθέμενη αξία δασικών προϊόντων» (τρίτο σε χρηματοδοτική βαρύτητα μέτρο του Άξονα με 15,1%) που στοχεύουν άμεσα στην ενίσχυση των γεωργικών, δασικών εκμεταλλεύσεων και των Μικρομεσαίων επιχειρήσεων, που δραστηριοποιούνται στην πρώτη μεταποίηση και εμπορία γεωργικών προϊόντων, συγκεντρώνουν το 24,3% των πόρων του προγράμματος (61,6% των πόρων του άξονα).

Συνδυαστικά με τα ανωτέρω μέτρα λειτουργούν τα μέτρα 131 «Εκπλήρωση Προτύπων», 132 «Συμμετοχή σε συστήματα ποιότητας», 133 «Δραστηριότητες ενημέρωσης και προώθησης» που συγκεντρώνουν το 0,58% των πόρων του προγράμματος (1,4% των πόρων του άξονα). Τα μέτρα αυτά, παρά την χαμηλή τους χρηματοδοτική

βαρύτητα, δρουν ενισχυτικά για την ανάδειξη ενός συγκριτικού πλεονεκτήματος που μπορούν να έχουν τα εγχώρια γεωργικά προϊόντα που είναι η υψηλή ποιότητα και η κάλυψη των απαιτήσεων που διαμορφώνουν οι νέες τάσεις των καταναλωτών για τα προϊόντα διατροφής. Η χαμηλή χρηματοδοτική βαρύτητα των συγκεκριμένων μέτρων οφείλεται και στο γεγονός της ύπαρξης σημαντικών πόρων από τον πρώτο πυλώνα στο πλαίσιο των ΚΟΑ. Το μέτρο 114 «Χρήση συμβουλευτικών υπηρεσιών» ολοκληρώνει τα μέτρα που συνθέτουν το μίγμα της επιταχυντικής πολιτικής του προγράμματος, έχοντας όμως πολύ χαμηλή χρηματοδοτική βαρύτητα (0,12% των πόρων του άξονα προτεραιότητας) που οφείλεται στη περιορισμένη εμπειρία που υπάρχει για την εφαρμογή του. Η παροχή συμβουλών στους παραγωγούς και ιδιαίτερα στους πλέον «δυναμικούς» σε όρους όγκου και αξίας παραγωγής είναι ιδιαίτερα σημαντική σε μια χρονική περίοδο που η τεχνογνωσία αποτελεί συστατικό στοιχείο για την ανταγωνιστικότητα.

Τα μέτρα 112 «Εγκατάσταση νέων γεωργών» (με χρηματοδοτική βαρύτητα 10,3% των πόρων του άξονα) και 113 «Πρόωρη Συνταξιοδότηση» (με 0.5%) συνθέτουν την ενότητα μέτρων του άξονα που καλύπτουν τμήμα των προληπτικών πολιτικών και στοχεύουν στην άμβλυνση του εντονότατου προβλήματος γήρανσης των απασχολούμενων στον πρωτογενή και με έμμεσο τρόπο την βελτίωση του μορφωτικού τους επιπέδου. Αθροιστικά τα δύο μέτρα καλύπτουν το 4,5% των πόρων προγράμματος (10,8% των πόρων του άξονα προτεραιότητας).

Μέσω του μέτρου 125 «Γεωργικές και δασικές υποδομές» (δεύτερο σε χρηματοδοτική βαρύτητα μέτρο του άξονα –υλοποιείται η διαρθρωτική πολιτική και εκτός της συμβολής του στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του τομέα μέσω της μείωσης του κόστους παραγωγής που θα προέλθει από τις έγγειες βελτιώσεις και τους αναδασμούς, τη βελτίωση των συνθηκών άρδευσης, έχει και μια σημαντική συμβολή στην προστασία του περιβάλλοντος μέσω των έργων ταμίευσης των επιφανειακών υδάτων, εκσυγχρονισμού των αγροτικών δικτύων για την μείωση των απωλειών. Οι δράσεις κατάρτισης, οι οποίες θα υλοποιηθούν αποκλειστικά με τη συγχρηματοδότηση από το ΕΚΤ, θα εστιασθούν στην ευαισθητοποίηση των παραγωγών σε θέματα περιβαλλοντικής προστασίας.

Τέλος, το Μέτρο που προστέθηκε πρόσφατα στον Άξονα 1 (στην Ομάδα των Μεταβατικών Μέτρων) «Εκμεταλλεύσεις υπό αναδιάρθρωση, λόγω μεταρρύθμισης Κοινής Οργάνωσης Αγοράς», με χρηματοδοτική βαρύτητα 11,01% (τέταρτο σε χρηματοδοτική βαρύτητα Μέτρο του Άξονα), στοχεύει στην προσαρμογή των γεωργικών εκμεταλλεύσεων στις συνεχώς μεταβαλλόμενες συνθήκες, μέσω της αναδιάρθρωσης των οικονομικών τους

δραστηριοτήτων εντός και εκτός της γεωργίας.

2.3 Δεύτερος άξονας της αγροτικής πολιτικής στην Ελλάδα

Οι παρεμβάσεις του Άξονα στοχεύουν κυρίως στην προστασία του εδάφους και των υδατικών πόρων, στην άμβλυνση των επιπτώσεων των κλιματικών μεταβολών, στην προστασία της βιοποικιλότητας, στην προστασία και διατήρηση του αγροτικού τοπίου και στη βελτίωση της οικολογικής σταθερότητας των δασών.

Ο Άξονας 2 παρουσιάζει την υψηλότερη χρηματοδοτική βαρύτητα με 51,7%. Στον άξονα περιλαμβάνονται δύο διακριτές ενότητες μέτρων που σχετίζονται με την προστασία του περιβάλλοντος και τη διαχείριση των φυσικών πόρων και πιο συγκεκριμένα :

- A. Μέτρα που στοχεύουν στην αειφορική χρήση γεωργικής γης, με χρηματοδοτική βαρύτητα 91% επί των πιστώσεων του Άξονα,
- B. Μέτρα, που στοχεύουν στην αειφορική χρήση δασικής γης, με χρηματοδοτική βαρύτητα 9,5% επί των πιστώσεων του Άξονα,

Η γεωργία αφενός μεν είναι ο μεγαλύτερος «χρήστης του εδάφους και των υδάτων» αφετέρου δε και με ιδιαίτερη ένταση τα τελευταία χρόνια αναδεικνύεται σε σημαντικό παραγωγό «περιβαλλοντικών ωφελειών». Κατά συνέπεια, το πρόγραμμα υιοθετεί μια δυαδική προσέγγιση που εστιάζεται σχεδόν ισόρροπα στην προστασία του περιβάλλοντος, είτε μέσω της συνέχισης της άσκησης της γεωργικής δραστηριότητας σε περιοχές με φυσικά μειονεκτήματα είτε μέσω της υιοθέτησης φιλοπεριβαλλοντικών γεωργικών πρακτικών σε περιοχές που εντοπίζονται προβλήματα, αλλά και στη στροφή σε γεωργικές και δασοκομικές πρακτικές που συμβάλλουν στην προώθηση των στόχων της ευρωπαϊκής στρατηγικής για το περιβάλλον όπως είναι η προστασία της βιοποικιλότητας, η αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής κλπ.

Τα μέτρα 211 «Ενισχύσεις στους γεωργούς ορεινών περιοχών για φυσικά μειονεκτήματα» που είναι το δεύτερο σε χρηματοδοτική βαρύτητα (27,1%) μέτρο του άξονα και 212 «Ενισχύσεις στους γεωργούς περιοχών με μειονεκτήματα εκτός των ορεινών περιοχών» συνθέτουν το τμήμα της σταθεροποιητικής πολιτικής του εφαρμοζόμενου μίγματος πολιτικής αθροιστικά αντιπροσωπεύουν 17,9% των πόρων του προγράμματος και το 37,3% των πόρων του άξονα.

Στη δεύτερη ενότητα, με δράσεις κυρίως προληπτικού χαρακτήρα, που συμβάλλουν, όμως, και στην βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του τομέα μέσω των

δράσεων βιολογικής γεωργίας και κτηνοτροφίας, εντάσσεται το πρώτο σε χρηματοδοτική βαρύτητα μέτρο τόσο του άξονα (52,7%), όσο και του προγράμματος (25,44%) Μέτρο 214 «Γεωργοπεριβαλλοντικές Ενισχύσεις», το οποίο σε συνδυασμό με το μέτρο 216 «Στήριξη για μη παραγωγικές επενδύσεις» και το μέτρο 213 «Ενισχύσεις Natura 2000 και ενισχύσεις που συνδέονται με την Οδηγία 2000/60/EK» αντιπροσωπεύουν το σύνολο των μέτρων που αποσκοπούν κυρίως στην μείωση των επιπτώσεων στο περιβάλλον. Αθροιστικά τα τρία μέτρα αντιπροσωπεύουν το 25,6% των πόρων του προγράμματος (52,9% των πόρων του άξονα). Οι επιμέρους δράσεις των μέτρων αυτών στοχεύουν σε διακριτά πεδία της στόχους της περιβαλλοντικής πολιτικής (έδαφος, νερό, κλίμα, βιοποικιλότητα, αγροτικό τοπίο).

Η τελευταία ενότητα των μέτρων του άξονα στοχεύει στην ενίσχυση της οικολογικής σταθερότητας των δασών και την ενίσχυση του πολυλειτουργικού τους χαρακτήρα. Η ενότητα αυτή των μέτρων συγκεντρώνει το 4,6% των πόρων του προγράμματος (9,5% των πόρων του άξονα προτεραιότητας). Από το σύνολο των μέτρων έμφαση δίνεται στο μέτρο 221 «Πρώτη Δάσωση Γεωργικών Γαιών» και στο μέτρο 226 «Αποκατάσταση δασοκομικού δυναμικού» με χρηματοδοτικές βαρύτητες 4,8% και 4% αντίστοιχα των πόρων του άξονα.

2.4 Τρίτος άξονας της αγροτικής πολιτικής στην Ελλάδα

Οι παρεμβάσεις του Άξονα στοχεύουν κυρίως στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική αναβάθμιση των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών της χώρας. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην προώθηση δραστηριοτήτων εκτός της γεωργίας, στην ενίσχυση της επιχειρηματικότητας μικρής κλίμακας και στην αναστροφή των δυσμενών τάσεων της πληθυσμιακής συρρίκνωσης σε μια ελκυστικότερη ύπαιθρο με προοπτικές ήπιας ανάπτυξης.

Ο Άξονας 3 είναι τρίτος σε χρηματοδοτική βαρύτητα με 8,9%. Ο άξονας 3, καθώς επίσης και ο άξονας 4 που παρατίθεται στην συνέχεια και αφορά την προσέγγιση Leader, αντιπροσωπεύουν την έμφαση που αποδίδεται στη σταδιακή μετατόπιση της κοινής γεωργικής πολιτικής από μια κλαδική τομεακή πολιτική σε μία χωρική πολιτική που στοχεύει στην ολοκληρωμένη τοπική προσέγγιση για την ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών μέσω της βελτίωσης της ποιότητας ζωής των κατοίκων και της ανάπτυξης νέων κλάδων και τομέων που μπορούν να δημιουργήσουν νέες θέσεις εργασίας ιδιαίτερα για τους νέους και τις γυναίκες συμβάλλοντας στην επίτευξη του ευρύτερου στόχου, που είναι η συγκράτηση του πληθυσμού στις αγροτικές περιοχές. Τα μέτρα του άξονα 3 μπορούν να

ομαδοποιηθούν σε τρεις ενότητες :

A. Μέτρα που στοχεύουν στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας κινητοποιώντας σημαντικούς ιδιωτικούς πόρους, με χρηματοδοτική βαρύτητα 53,5% επί των πιστώσεων του Άξονα,

B. Μέτρα, που στοχεύουν στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων μέσω της υλοποίησης έργων «υποδομής δημόσιου χαρακτήρα» για τη διατήρηση της αγροτικής κληρονομιάς, την ανακαίνιση και ανάπτυξη χωριών, τη βελτίωση της πρόσβασης σε βασικές υπηρεσίες που παρατηρούνται σημαντικές ανισότητες μεταξύ αστικών και αγροτικών περιοχών, με χρηματοδοτική βαρύτητα 46,5% επί των πιστώσεων του Άξονα,

Την πρώτη ενότητα αποτελούν τα μέτρα 311 «Διαφοροποίηση», 312 «Ανάπτυξη πολύ μικρών επιχειρήσεων» και 313 «Ενθάρρυνση τουριστικών δραστηριοτήτων» και αποτελούν το 5,3% των συνολικών πόρων του προγράμματος (53,5% των πόρων του άξονα προτεραιότητας).

Τα μέτρα 321 «Βασικές υπηρεσίες», 322 «Ανακαίνιση και ανάπτυξη χωριών», 323 «Διατήρηση της αγροτικής κληρονομιάς» συνθέτουν τη δεύτερη ενότητα μέτρων και αποτελούν το 5,3% των πόρων του προγράμματος (46,5% του άξονα προτεραιότητας).

2.5 Τέταρτος άξονας της αγροτικής πολιτικής στην Ελλάδα

Η προσέγγιση LEADER, εξυπηρετώντας βασικούς στόχους του ΠΑΑ, δίνει τη δυνατότητα σε αγροτικές περιοχές να εφαρμόσουν στρατηγικές τοπικής ανάπτυξης με ολοκληρωμένο και πολυτομεακό χαρακτήρα. Η εφαρμογή των στρατηγικών αυτών πραγματοποιείται με την «εκ των κάτω προς τα άνω» διαδικασία προγραμματισμού και υλοποίησης, από τοπικά εταιρικά σχήματα δημοσίου – ιδιωτικού τομέα (Ομάδες Τοπικής Δράσης) τα οποία δραστηριοποιούνται στην κάθε περιοχή, γνωρίζουν τις δυνατότητες και δυσκολίες της και είναι αντιπροσωπευτικά των δημοσίων και ιδιωτικών φορέων αυτής. Οι δράσεις της LEADER, στο πλαίσιο των οποίων επιδιώκεται η στήριξη της καινοτομίας, περιλαμβάνουν τη δημιουργία και ανάπτυξη πολύ μικρών επιχειρήσεων, την ενθάρρυνση τουριστικών δραστηριοτήτων, την αύξηση της προστιθέμενης αξίας γεωργικών και δασοκομικών προϊόντων, την ανάδειξη της αγροτικής κληρονομιάς, την αναμόρφωση χωριών, τις συνεργασίες, τη δικτύωση κλπ.

Οι προτεραιότητες που έχουν επιλεγεί, αιτιολογούνται λαμβανομένων υπόψη των κοινοτικών στρατηγικών κατευθυντήριων γραμμών και του εθνικού σχεδίου στρατηγικής. Η συνολική στρατηγική για την αγροτική ανάπτυξη ανταποκρίνεται και

μεταφέρει πλήρως τις Κοινοτικές Στρατηγικές Κατευθυντήριες Γραμμές (ΚΣΚΓ) για την Αγροτική Ανάπτυξη, στο πλαίσιο της 4^{ης} προγραμματικής περιόδου 2007-2013. Ειδικότερα:

Ο γενικός στρατηγικός στόχος για τη διατήρηση και βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της γεωργίας, της δασοκομίας και του αγροδιατροφικού τομέα βρίσκεται σε αντιστοιχία με την ΚΣΚΓ 1 για την περαιτέρω ανάπτυξη του πρωτογενή και αγροδιατροφικού τομέα, προσαρμοσμένου στη νέα διεθνή οικονομική πραγματικότητα που χαρακτηρίζεται από αυξανόμενο ανταγωνισμό, τάσεις απελευθέρωσης του εμπορίου, ζήτηση για προϊόντα υψηλής ποιότητας και προστιθέμενης αξίας, μείωση των παρεμβατικών μηχανισμών της ΚΓΠ για τη στήριξη των τιμών των ευρωπαϊκών γεωργικών προϊόντων και εστιασμένου στη μεταφορά γνώσης, στον εκσυγχρονισμό και στην καινοτομία, με επενδύσεις σε φυσικό και ανθρώπινο κεφάλαιο.

Θα πρέπει να σημειωθεί η εξαίρεση κάποιων μέτρων και για το στόχο αυτό, αλλά και για τους άλλους στόχους που αναφέρονται στη συνέχεια, λόγω μη ετοιμότητας για την εφαρμογή τους στη φάση έναρξης εφαρμογής του ΠΑΑ, δε μειώνει ούτε διαγράφει την ουσία αυτών των στόχων, η οποία θα πραγματοποιηθεί στη συνέχεια όταν η ετοιμότητα εφαρμογής αυτών των Μέτρων θα είναι σε ώριμο στάδιο.

Ο γενικός στρατηγικός στόχος για τη προστασία του περιβάλλοντος και στην αιφόρο διαχείριση των φυσικών πόρων βρίσκεται σε αντιστοιχία με την ΚΣΚΓ 2 για την προστασία και βελτίωση των φυσικών πόρων και τοπίων της χώρας, με στόχο τη διατήρηση της βιοποικιλότητας, την ανάδειξη των προστατευόμενων περιοχών (δίκτυο Natura 2000), την ενίσχυση των μειονεκτικών περιοχών για τη διατήρηση της γεωργικής δραστηριότητας, την ανάπτυξη των γεωργικών και δασοκομικών συστημάτων σε περιοχές υψηλής φυσικής αξίας και παραδοσιακών γεωργικών τοπίων, στην προώθηση των περιβαλλοντικών υπηρεσιών και των φιλικών προς τα ζώα πρακτικών εφαρμογής, τη μείωση των κινδύνων που συνδέονται με την εγκατάλειψη και απερήμωση των περιοχών, την προστασία και ορθολογική διαχείριση του υδατικού ισοζυγίου και του υπόγειου υδροφορέα και τον περιορισμό των επιπτώσεων των κλιματικών αλλαγών.

Ο γενικός στρατηγικός στόχος για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής στις αγροτικές περιοχές και στην ενθάρρυνση της διαφοροποίησης της αγροτικής οικονομίας βρίσκεται σε αντιστοιχία με την ΚΣΚΓ 3, για τη διαφοροποίηση της αγροτικής οικονομίας και της ποιότητας ζωής στις αγροτικές περιοχές με στόχο τη δημιουργία ευκαιριών απασχόλησης και προϋποθέσεων οικονομικής ανάπτυξης, καθώς και την ανάπτυξη τοπικών στρατηγικών

για την προώθηση της επιχειρηματικότητας και την εξασφάλιση της διαρκούς ελκυστικότητας των αγροτικών περιοχών μέσω της διατήρησης και αναβάθμισης της αγροτικής κληρονομιάς και αναβάθμιση της τοπικής υποδομής με έργα μικρής κλίμακας.

Ο γενικός στρατηγικός στόχος για τη Δημιουργία τοπικών ικανοτήτων για την απασχόληση και τη διαφοροποίηση στις αγροτικές περιοχές μέσω της προσέγγισης Leader, που εξυπηρετεί τους ανωτέρω τρεις γενικούς στρατηγικούς στόχους, βρίσκεται σε αντιστοιχία με την ΚΣΚΓ 4, για τη βελτίωση της διακυβέρνησης και της κινητοποίησης του ενδογενούς αναπτυξιακού δυναμικού επιλεγμένων αγροτικών περιοχών, στο πλαίσιο ολοκληρωμένης τοπικής στρατηγικής ανάπτυξης τους.

Η προτεινόμενη Στρατηγική Αγροτικής Ανάπτυξης συμβάλλει στην επίτευξη του πολλαπλασιαστικού αποτελέσματος δεδομένου ότι χαρακτηρίζεται από συνοχή και άμεση σύνδεση με το Ελληνικό Εθνικό Πρόγραμμα Μεταρρυθμίσεων (ΕΠΜ) για την Ανάπτυξη και την Απασχόληση στο πλαίσιο εφαρμογής της στρατηγικής της Λισσαβόνας. Ειδικότερα, οι προτεραιότητες του Εθνικού Προγράμματος Μεταρρυθμίσεων για την Ανάπτυξη και την Απασχόληση 2005-2008 και του αντίστοιχου της περιόδου 2008-2010, που έχουν σχέση με όσα προβλέπονται στο ΕΣΣΑΑ αφορούν στην:

- Αποκατάσταση της δημοσιονομικής ισορροπίας και εξασφάλιση της μακροχρόνιας βιωσιμότητας των δημόσιων οικονομικών, η προτεραιότητα αυτή του ΕΠΜ δεν σχετίζεται άμεσα με το ΠΑΑ και τους στόχους/δράσεις του, αλλά αποτελεί προϋπόθεση για την αποτελεσματική εφαρμογή του αφού η διασφάλιση μακροοικονομικής σταθερότητας διαμορφώνει ένα θετικό επιχειρηματικό κλίμα που ευνοεί τις επενδύσεις.
- Αύξηση της παραγωγικότητας, μέσα από την αντιμετώπιση των διαρθρωτικών προβλημάτων στη λειτουργία των αγορών, τις επενδύσεις σε ανθρώπινο κεφάλαιο και την προώθηση της Κοινωνίας της Γνώσης. Η προτεραιότητα αυτή του ΕΠΜ εξυπηρετείται απόλυτα από τον πρώτο Γενικό στόχο του Προγράμματος.
- Βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, ενίσχυση του ανταγωνισμού, άνοιγμα των αγορών, αύξηση της εξωστρέφειας και αξιοποίηση της γεωπολιτικής θέσης της χώρας ως πόλου έλξης επενδυτικών δραστηριοτήτων με προοπτικές επέκτασης στην ευρύτερη περιοχή της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, Η προτεραιότητα αυτή εξυπηρετείται έμμεσα από τον Πρώτο γενικό στόχο του Προγράμματος
- Αύξηση της απασχόλησης, μείωση της ανεργίας, καθώς και αποτελεσματικότερη λειτουργία των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης με μια σειρά από στοχευμένες δράσεις που περιορίζουν παράλληλα τον κίνδυνο του κοινωνικού αποκλεισμού, Η

προτεραιότητα αυτή του ΕΠΜ εξυπηρετείται έμμεσα από τον γενικό στόχο 1 και άμεσα από τους Γενικούς στόχους 3 και 4.

- Περιβάλλον και βιώσιμη ανάπτυξη: η προτεραιότητα αυτή του ΕΠΜ εξυπηρετείται απόλυτα από τον δεύτερο γενικό στόχο του Προγράμματος.

Τέλος και οι τέσσερεις γενικοί στόχοι του Προγράμματος εξυπηρετούν την προτεραιότητα του ΕΠΜ για την περιφερειακή και κοινωνική συνοχή.

Η εθνική στρατηγική για την ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών, όπως εκφράζεται στο (Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς) ΕΣΠΑ 2007-2013, μεταφέρεται στο Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο Αγροτικής ανάπτυξης (ΕΣΣΑΑ) 2007-2013, ως ακολούθως:

- Βραχυπρόθεσμα στη διασφάλιση της πρόσβασης σε υπηρεσίες γενικού οικονομικού συμφέροντος και στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων των αγροτικών περιοχών, μέσω των Γενικών Στρατηγικών Στόχων (ΓΣΣ) 3, ΓΣΣ 4 του Προγράμματος.

- Στη διασφάλιση της ευρύτερης οικολογικής και πολιτιστικής σημασίας των αγροτικών περιοχών καθώς και μιας βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης, που συνδυάζει παραδοσιακές με σύγχρονες επιχειρηματικές δραστηριότητες σε συμβατά με το περιβάλλον και το τοπίο όρια, μέσω των ΓΣΣ 2, ΓΣΣ 3, ΓΣΣ 4 της συνολικής στρατηγικής

- Στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του πρωτογενή τομέα μέσω της οργάνωσης του σε σύγχρονα επιχειρηματικά πρότυπα, με περαιτέρω ενδυνάμωση της εξωστρέφειας του, αξιοποιώντας τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που έχει σε μια σειρά προϊόντων αλλά και μεθόδων παραγωγής, μέσω του ΓΣΣ 1,

- Στην ανάδειξη του πολυλειτουργικού χαρακτήρα της γεωργίας και του ρόλου της σαν σημαντικού «διαχειριστή» των φυσικών πόρων αλλά και διατήρησης του αγροτικού τοπίου, φυσικού και ανθρωπογενούς, μέσω των ΓΣΣ 2, ΓΣΣ 3, ΓΣΣ 4 του Προγράμματος

- Στη βελτίωση του περιβάλλοντος μέσω της μείωσης των πιέσεων και προστασίας εδάφους επιφανειακών και υπόγειων υδάτων, προστασίας της βιοποικιλότητας αλλά και επίτευξης των στόχων της χώρας σε σχέση με το πρωτόκολλο του Κιότο, μέσω του ΓΣΣ 2 της συνολικής στρατηγικής

- Στη διαφοροποίηση της οικονομίας των αγροτικών περιοχών, μέσω της περαιτέρω ενίσχυσης των εναλλακτικών μορφών τουρισμού και της συμβολής τους στη διαφοροποίηση /εμπλουτισμό του τουριστικού προϊόντος , μέσω των ΓΣΣ 3, ΓΣΣ 4 της συνολικής στρατηγικής.

- Στην αύξηση της ελκυστικότητας των αγροτικών περιοχών τους σαν περιοχές πρώτης αλλά και δεύτερης κατοικίας, μέσω των ΓΣΣ 3, ΓΣΣ 4

- Στην ανασυγκρότηση βιώσιμων προτύπων παραγωγής και κατοίκησης, μέσω των ΓΣΣ 1, ΓΣΣ 3
- Στη δημιουργία δικτύων με τα αστικά κέντρα και ιδιαίτερα με τα επιλεγμένα ημιαστικά και αστικά κέντρα που θα αποτελέσουν τους πόλους ανάπτυξης των ευρύτερων γεωγραφικών ενοτήτων και αποτυπώνονται στον εθνικό χωροταξικό σχεδιασμό, μέσω του ΓΣΣ 4

Στις προτεραιότητες του ΕΣΠΑ το Πρόγραμμα αυτοτελώς έχει πολύ περιορισμένη συμβολή με δεδομένο ότι οι προτεραιότητες αυτές καλύπτονται συνδυαστικά από τα τομεακά και περιφερειακά επιχειρησιακά προγράμματα του ΕΣΠΑ. Σημειώνεται ότι η προσέγγιση Leader εφαρμόζεται στους Άξονες 1 και 3 με μια αναλογία 10,5% στον Άξονα 1 - Μέτρο 411 «Ανταγωνιστικότητα» και 89,5% στον Άξονα 3 - Μέτρο 413 «Ποιότητα ζωής/ διαφοροποίηση». Επικουρικά προς τα δύο αυτά μέτρα λειτουργούν και τα μέτρα 421 «Συνεργασίες» και 431 «Λειτουργικά/ Απόκτηση δεξιοτήτων και εμπύχωση» που στοχεύουν στη δημοσιοποίηση, κινητοποίηση και εμπύχωση του τοπικού ανθρώπινου δυναμικού. Συνολικά η προσέγγιση Leader έχει χρηματοδοτική βαρύτητα 6,6% στο σύνολο των Αξόνων 1 έως 3.

Συντομογραφίες

ΓΣΣ Γενικοί Στρατηγικοί Στόχοι
ΕΓΤΕ Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Εγγυήσεων
ΕΕ Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΚΤ Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο
ΕΠΜ Ελληνικό Εθνικό Πρόγραμμα Μεταρρυθμίσεων
ΕΣΠΑ Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς
ΕΣΣ Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο
ΕΣΣΑΑ Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο Αγροτικής ανάπτυξης
ΚΓΠ Κοινή Γεωργική Πολιτική
ΚΟΑ Κοινή Οργάνωση Αγορών
ΚΣΚΓ Κοινοτικές Στρατηγικές Κατευθυντήριες Γραμμές
ΟΠΕΚΕΠΕ Ελληνικός Οργανισμός Αγροτικών Πληρωμών
ΠΑΑ Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης
ΠΔΠ Πολυετές Δημοσιονομικό Πλαίσιο
ΠΟΕ Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου
TRIP Trade Related Intellectual Property
TRIM Trade Related Investment Measures
GATT General Agreement on Tariffs and Trade

Βιβλιογραφικές αναφορές

1. Μούσης Νίκος, Ευρωπαϊκή Ένωση: δίκαιο, οικονομία, πολιτικές, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2011.
2. Τζακώστα Αμαλία «*Η Νέα κοινή Αγροτική Πολιτική στην Ελλάδα – Εφαρμογή και Επιπτώσεις*» ΕΣΔΔ, Τμήμα Γενικής Διοίκησης, Κ' Εκπαιδευτική Σειρά, Επιβλέπων Καθηγητής Παύλος Πέζαρος, Αθήνα, 2010.
3. “*Analysis of the 2003 CAP Reform*”, OECD Paris, 2004.
<http://www.oecd.org/agriculture/agricultural-policies/32039793.pdf>
4. “*A Vision for the Common Agricultural Policy*”, HM Treasury, Department for Environment Food and Rural Affairs, December 2005.
http://www.agriregionieuropa.univpm.it/FinestraPAC/Editoriale_2/Collegamenti/a_vision_for_the_CAP_UK.pdf
5. “*CAP reform, accomplishing sustainable agriculture: the Tobacco, olive oil, cotton, sugar and hops sectors*”, European Commission, 2004.
6. “*Reform of the Common agricultural policy: A long term perspective for sustainable agriculture*” European Commission, Directorate-General for Agriculture, 2003.
7. Koundouri, P., et al., 2009. “*The effects of EU agricultural policy changes on farmers' risk attitudes*” European Review of Agricultural Economics Oxford Univ. Press, 36(1): 53-77. doi: 10.1093/erae/jbp003